

Etnonimski frazemi u hrvatskome u ruskome jeziku

Marlais, Domenika

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:287537>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-17**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za istočnoslavenske jezike i književnosti

Odsjek za kroatistiku

Domenika Marlais

**ETNONIMSKI FRAZEMI U HRVATSKOME I RUSKOME
JEZIKU**

Diplomski rad

Zagreb, rujan 2018.

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Odsjek za istočnoslavenske jezike i književnosti

Odsjek za kroatistiku

Domenika Marlais

ETNONIMSKI FRAZEMI U HRVATSKOME I RUSKOME JEZIKU

Diplomski rad

(23 ECTS-a)

Mentorica: doc. dr. sc. Branka Barčot, Odsjek za istočnoslavenske jezike i
književnosti

Sumentorica: prof. dr. sc. Bernardina Petrović, Odsjek za kroatistiku

Zagreb, rujan 2018.

Sadržaj

1. UVOD	6
2. O FRAZELOGIJI I FRAZEMU	7
3. O (ETNIČKIM) STEREOTIPIMA I PREDRASUDAMA	9
4. O ETNONIMU I ETNONIMSKOM FRAZEMU	12
5. SEMANTIČKA ANALIZA ETNONIMSKIH FRAZEMA	12
5.1 Etnonimi zastupljeni u obama jezicima	15
a) Rom	15
b) Turčin	22
c) Rus	27
d) Kinez	31
e) Nijemac	33
f) Židov	36
5.2 Etnonimi zastupljeni samo u hrvatskome jeziku	39
a) Bosanac	39
b) Vlah	41
c) Crnogorac	42
d) Čeh	43
e) Slovenka	43
f) Srbin.....	44
5.3 Etnonimi zastupljeni samo u ruskome jeziku	45
a) Tatarin	45
b) Švedanin	46
c) Čukč.....	47
5.4 Usporedba percipiranja (stereotipiziranja) drugih naroda u dvama jezicima	48
6. ZAKLJUČAK	51
7. LITERATURA	53
8. RJEČNICI	61

RJEČNIK HRVATSKIH ETNONIMSKIH FRAZEMA UPOTRIJEBLJENIH U OVOME RADU	61
RJEČNIK RUSKIH ETNONIMSKIH FRAZEMA UPOTRIJEBLJENIH U OVOME RADU	67
9. SAŽETAK I KLJUČNE RIJEČI	72
10. РЕЗЛЮМЕ И КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА.....	73
ŽIVOTOPIS.....	74

1. UVOD

Za formiranje je identiteta uvijek potreban Drugi. Usporedba sa stranim/dručkijim jedan je od univerzalnih načina spoznaje svijeta, ali i spoznaje o sebi. Susret s pripadnicima drugih, dakle stranih, nacionalnih, kulturnih, društvenih ili jezičnih zajednica u pravilu dovodi do stanovitoga konfrontiranja i usporedbe s vlastitom zajednicom. (Ivanetić i Karlavaris-Bremer 1999b: 131)

Susreti s Drugim odražavaju se i u frazeologiji. Predmet su istraživanja u ovome radu frazemi s etnonimskom komponentom u hrvatskome i ruskome jeziku, i to prije svega oni u kojima dolazi na način na koji dvije jezične zajednice percipiraju druge, ali i sebe. Frazemi čuvaju kolektivnu svijest i uvjerenja određene etničke skupine, bilo da se radi o njoj samoj (autopredodžbe) ili kakvoj drugoj etničkoj skupini (heteropredodžbe). Najčešće je sredstvo izražavanja heteropredodžbi stereotipizacija pri čemu se (pretežno negativna) svojstva ili osobine pripisane određenoj etničkoj grupi uzimaju kao tipične za svakoga predstavnika te zajednice. Stereotipi su posljedica međusobnih kontakata i različitih iskustava određenoga naroda s pripadnicima drugih naroda. (Crnić Novosel i Opašić 2014: 287)

Cilj je ovoga rada da se usporedbom frazema s etnonimskom sastavnicom u hrvatskome i ruskome jeziku pokaže na koji se način stereotipi o drugima (i sebi) odražavaju u frazeološkome inventaru dvaju jezika. Naglasak će biti na semantičkome aspektu odabranih frazema i istraživanju stereotipa kao semantičkoga taloga koji motivira odnosno utječe na formiranje njihova frazeološkoga značenja te je odraz specifičnih geografskih, povijesnih i sl. okolnosti svake jezične zajednice.

Rad započinje poglavljem o frazeologiji i frazemu u kojemu su oni definirani te su ukratko opisana svojstva frazema kao osnovne jedinice frazeologije. Pod frazemom se u ovome radu razumijevaju frazemi u širem smislu, dakle svi ustaljeni izrazi kojima je svojstvena čvrsta struktura i cjelovitost, npr. poslovice, uzrečice, krilatice i sl. Slijedi poglavlje o stereotipima i predrasudama u kojemu se pojmovi definiraju, ističu se razlike između pojmova te se povezuju s percipiranjem drugih etničkih zajednica. Nakon kratkoga poglavlja u kojem se definiraju etnonim i etnonimski frazem slijedi središnji dio rada u kojem se sa semantičkoga aspekta analiziraju odabrani etnonimski frazemi hrvatskoga i ruskoga jezika s naglaskom na stereotipima kao *semantičkome talogu* odnosno *pozadinskim slikama* koje značenja frazema motiviraju. Na temelju rezultata analize donosi se zaključak i ukazuje se na sličnosti i razlike etničkoga stereotipiziranja u dvama jezicima.

2. O FRAZELOGIJI I FRAZEMU

Posljednjih se desetljeća sve veća pozornost posvećuje frazeologiji o čemu svjedoči sve veći broj frazeoloških radova, monografija i frazeografskih izdanja. Frazeologija je lingvistička, ali i kulturološka disciplina, koja se može promatrati iz raznih kutova. Termin frazeologija ima dva značenja. Prvo se odnosi na lingvističku disciplinu koja proučava frazeološka sredstva jezika. Drugo predstavlja sveukupnost frazeoloških sredstava raspoređenih prema različitim kriterijima. To može biti u prvom redu ukupnost frazema pojedinoga jezika. Međutim, frazemi se mogu razvrstavati i prema pojedinim sastavnicama ili komponentama (npr. *somatska frazeologija*), prema porijeklu i proširenosti upotrebe (npr. *posuđena frazeologija* ili *internacionalna frazeologija*), prema vremenskoj raslojenosti (npr. *arhaična frazeologija*), prema područnoj raslojenosti (npr. *regionalna frazeologija*), a može se proučavati i frazeologija kojom se služe pojedini književnici (npr. *frazeologija Miroslava Krleže*). (Fink-Arsovski 2002: 5)

Osnovna jedinica frazeološkoga jezičnog sustava jest frazem. Sastoji se od najmanje dviju sastavnica (od dviju autosemantičkih ili od kombinacije autosemantičke i sinsemantičke) za koje je karakteristična *cjelovitost* i relativno *čvrsta struktura*. (*ibid.*: 6) U nekim se jezicima donja granica frazema pomiče pa se frazemima smatra i jedna riječ, odnosno složenica. U *Hrvatsko-romansko-germanskom rječniku poredbenih frazema* ističe se da su u germanskim jezicima vrlo česte složenice koje uz poredbene frazeme supostoje u jeziku. Nerijetko su u uporabi češće od samih frazema. (Fink-Arsovski 2016: 63) Michael Duhme ih je 1995. godine okarakterizirao kao frazeme i nazvao ih je „jednorječnim frazemima“. (Barčot 2017: 30)

Frazemi najčešće nastaju na bazi slobodnih sveza riječi. Antica Menac (2007: 9) prema značenju sveze riječi dijeli na *slobodne* i *frazeološke*. Sastavnice u *slobodnim svezama* zadržavaju svoje značenje pa značenje cijele sveze predstavlja zbroj odnosno kombinaciju tih pojedinačnih značenja. U *frazeološkim svezama* dolazi do *desemantizacije* svih ili jedne od sastavnica pa značenje cijele sveze ne proistječe iz značenja pojedinih sastavnica. Potpuno identična sveza s istim sastavnicama može s jedne strane biti slobodnom vezom, a s druge strane frazeološkom svezom. Kao primjer takve sveze Antica Menac navodi svezu *oprati uši*. U slobodnoj svezi obje sastavnice zadržavaju svoje osnovno značenje: *oprati* – 'očistiti pranjem', *uši* – 'dijelovi glave, organi sluha', a sveza predstavlja zbroj tih značenja. U frazeološkoj se svezi obje sastavnice desemantiziraju i dolazi do novoga, frazeološkog

značenja 'ukoriti, kazniti ukorom'. Slobodna sveza može biti dijelom rečenice: *Baka je unuku nježno oprala uši i lice*. Frazeološka sveza može biti dijelom rečenice: *Opet je dobila jedinicu iz matematike, oprat ću joj uši!* Frazeološka sveza zapravo je frazem. (*ibid.*: 11)

Važna su obilježja frazema njegova *ustaljenost*, odnosno *reproduktivnost*. Frazem se ne stvara u govornom procesu, nego se kao već usvojena i zapamćena cjelina uključuje u diskurs. Kao takav on postaje dio rečeničnoga ustrojstva i vrši sintaktičku funkciju u rečenici ili se upotrebljava kao zasebna rečenica. Frazemima je svojstvena i snažna *ekspresivnost* te *konotativno značenje* (najčešće negativno). Konotacija pruža dodatnu informaciju o stavu govornika koji određeni frazem rabi. Navedena obilježja ekspresivnosti, desemantizacije i konotativnoga značenja odnose se samo na *užu frazeologiju* ili na *frazeologiju u užem smislu*. Međutim, postoje izrazi koji su ustaljeni i čvrsti, no za njih navedena obilježja nisu karakteristična. Takvi su izrazi dio *frazeologije u širem smislu* i uglavnom su to razni termini i pojmovi iz različitih područja (npr. *crna burza, jaje na oko, Veliki Petak*). (Fink-Arsovski 2002: 8)

Frazemi se dijele na tri glavna strukturalna tipa: *fonetsku riječ, skup riječi* te na *frazeme sa strukturom rečenice*. *Fonetska riječ* najčešće se sastoji od jedne autosemantičke i jedne sinsemantičke riječi koje zajedno tvore naglasnu cjelinu, npr. *bez pardona, kao Ciganka*. *Skup riječi* najčešći je oblik u kojemu se frazemi javljaju. Sastoji se od najmanje dviju autosemantičkih riječi, pri čemu se razlikuju *nezavisni* i *zavisni* skupovi riječi. *Zavisni* se skup riječi prema sintaktički glavnoj riječi dijeli na nekoliko skupina, od kojih su najbrojnije: imeničke ili supstantivne (*zadnja rupa na svirali, на русскую руку*), glagolske ili verbalne (*otvoriti vatru na koga, справлять немецкую масленицу*), te pridjevske ili adjektivne (*lud sto gradi, pijan kao Rus*). U *nezavisnim* su skupovima riječi sastavnice u ravnopravnom i gramatički neovisnom odnosu, npr. *žariti i paliti*. *Frazemi sa strukturom rečenice* poprilično su brojni. To može biti krnja rečenica (*gori pod petama komu, ima koga kao Rusa*), može imati oba glavna rečenična dijela (*srce je na mjestu komu, <to je za mene> kinesko pismo*), može biti složena rečenica (*trla baba lan da joj prođe dan, što zna Vlah što je velika misa*) ili pak zavisna (surečenica) (*gdje je vrag rekao laku noć, da se Vlasi ne dosjete*). (*ibid.*: 8) Osim navedenih strukturalnih tipova treba spomenuti još dva koja se po strukturi uklapaju u navedene, ali se od njih razlikuju načinom izricanja frazeološkoga značenja. To su *poredbeni* i *uzvični* frazemi. *Frazemi poredbene strukture* mogu biti trodijelni (*sladak kao šećer, смуглый как цыган*) ili dvodijelni (*kao od brda odvaljen, kao Bosanac*). *Uzvični* se frazemi redovito nalaze izvan rečenične strukture, a u govoru se ističu različitim tipovima intonacija. Mogu se

rabiti samostalno ili kao replike u govornome procesu. Izriču odnos govornika prema okolini i svijetu, a mogu izražavati čuđenje, potvrđivanje, nijekanje, nijekanje, psovke itd. (npr. *jezik za zube!* ili *держу язык за зубами!*; *кино и немцы!*)

Iako je struktura frazema uglavnom čvrsta, kod nekih su frazema određeni dijelovi *međusobno zamjenjivi*. Najčešće se jedna od sastavnica može zamijeniti sinonimom ili semantički bliskom riječi, na primjer: *nositi zastavu (barjak)*. Katkad je zamjena za jednu sastavnicu riječ koja joj nije nimalo bliska po značenju, na primjer: *praviti se Tošo (Kinez)*. Postoje i slučajevi kada se u frazemu koji je identičan po značenju i strukturi mogu pronaći različite riječi istoga značenja koje potječu iz različitih krajeva. Neki od takvih frazema ulaze u književnu normu, a drugi ostaju dijalektalno ili lokalno obojeni, na primjer: *pušiti kao Turčin (Ture)*. Postoje i frazemi u kojima neki dijelovi mogu biti *izostavljivi*, npr. *ispiti <gorku> čašu <do dna>*. (Menac 2007: 19)

3. O (ETNIČKIM) STEREOTIPIMA I PREDRASUDAMA

Pojam je stereotipa u okviru društvenih znanosti prvi upotrijebio novinar Walter Lippmann u svojoj knjizi *Javno mnijenje* 1922. godine. Prema Lippmannu, stereotipi su uređena i konzistentna slika svijeta kojoj su prilagođene ljudske navike i sposobnosti. Oni nisu potpuna slika svijeta, ali su slika nekog mogućega svijeta na koji su svi adaptirani. (Lippmann 1995: 76). Kao savršen primjer stereotipa naveo je Aristotela i njegovo opravdavanje ropstva. Prema Aristotelu i njegovoj *Politici*, postoje bića koja su robovi po prirodi i podobna su da postanu imovina druge osobe. Navedena je tvrdnja savršen stereotip jer prethodi upotrebi razuma, logika nema s njom ništa zajedničko. Prihvatanjem stereotipa štedi se energija jer se u viđenju svijeta lakše opredijeliti za ono mišljenje koje je stereotipno već ustaljeno u određenoj kulturi: *Tu smo mi kod kuće. Pristajemo u to. (...) I premda smo napustili mnogo toga što nas je možda iskušavalo prije nego što smo se utisnuli u taj kalup, kad smo jednom čvrsto u njemu, on nam pristaje tako udobno kao stara cipela*. (Lippmann 1995: 76) Stereotipiziranje se može opisati kao „zakon najmanjega napora“ jer je svijet za ljude jednostavno presložen da bi o svemu mogli imati detaljno razrađene stavove. (Aronson et al. 2005: 461) O većini se stvari preuzimaju već ustaljene predodžbe kojima se istinitost rijetko propituje. Stereotipima se zapravo preuzima tuđi svjetonazor te oni, nudeći sud prije vlastitoga iskustva, sugeriraju određeni pogled na svijet. (Ivanetić i Karlavaris-Bremer 1999b: 137) U predgovoru zbornika *Kulturni stereotipi: Koncepti identiteta u srednjoeuropskim književnostima* (2006: 7) Dubravka Oraić Tolić govori o statusu stereotipa te ističe da oni ne

izražavaju bit svojih predmeta, oni nisu istiniti ni lažni, nego su društveni konstrukti, krajnje okamenjene točke u tvorbi identiteta, predodžbe i slike o vlastitome (autostereotipi) ili tuđem (heterostereotipi). Stereotipi se mogu odnositi na razne skupine i problematizirati gotovo sve: godine, spol, rasu, vjeru, zanimanje, nacionalnost i sl. Donald Pennington u knjizi *Osnove socijalne psihologije* ističe kako stereotipe karakteriziraju tri osobine:

1. ljudi se karakteriziraju po vrlo vidljivim značajkama kao što su rasa, spol, nacionalnost, fizički izgled itd.

2. svim članovima te kategorije ili društvene grupe pripisuje se posjedovanje istih značajki;

3. bilo kojem pojedincu za kojeg se percipira da pripada toj grupi pripisuje se posjedovanje tih stereotipnih značajki. (Pennington 2001: 119)

Stereotipi, dakle, generaliziraju određenu grupu ljudi, bez obzira na stvarne varijacije između njenih članova. U knjizi *Socijalna psihologija* navodi se zanimljiv primjer stereotipa o pozitivnim osobinama: crnci su bolji košarkaši od bijelaca. Opisano je istraživanje u kojem su psiholozi Jeff Stone, Zachary Perry i John Darley 1997. godine studentima pustili audiosnimku fakultetske košarkaške utakmice. Studenti su se trebali usredotočiti na jednoga igrača, Marka Flicka, pri čemu su mogli proučiti dosje koji je sadržavao informacije o njemu. U tom je dosjeu bila fotografija koja je Flicka navodno prikazivala. Za polovicu sudionika na fotografiji je bio crnac, a za drugu polovicu na fotografiji je bio bijelac. Nakon slušanja snimke utakmice studenti su procjenjivali Flickovu igru. Njihove procjene odražavale su prevladavajuće stereotipe: studenti koji su vjerovali da je Flick crnac procijenili su da ima bolje atletske sposobnosti i da bolje igra košarku, nego oni koji su mislili da se radi o bijelcu. (Aronson et al. 2005: 462)

Stereotipe većina autora razlikuje od predrasuda. Najčešće se stereotipi smatraju racionalizacijom predrasuda. Stereotipi, za razliku od predrasuda, u sebi sadrže barem djelić istine, nisu obavezno negativni i emocionalno zasićeni. (Skoko 2011: 31) Predrasuda se može definirati kao neprijateljski ili negativni stav prema pripadnicima prepoznatljive grupe ljudi koji se zasniva isključivo na njihovu članstvu u toj grupi. (Aronson et al. 2005: 460) Jedna je od najkraćih definicija predrasude da je predrasuda loše mišljenje o drugima bez dovoljnoga opravdanja. (Supek 1992: 58) U knjizi *Socijalna psihologija* predrasude i stereotipi su definirani kao različite sastavnice stava. Predrasuda je emocionalna sastavnica stava koju čine emocije povezane sa stavom, odnosno ona izaziva (negativnu) emocionalnu reakciju, dok je stereotip spoznajna sastavnica stava koja uključuje misli i spoznaje koje čine stav. Kao treća

sastavnica stava navodi se diskriminacija – ponašajna sastavnica. (Aronson et al. 2005: 460) Još jedna od karakteristika stereotipa njihova je otpornost na vrijeme. Jednom formirane stereotipe teško je promijeniti.

Nacionalnost je samo jedan od brojnih aspekata identiteta koji može uzrokovati etiketiranje i diskriminaciju. Rasni i etnički identitet u samom je središtu predrasudnih stavova. (Aronson et al. 2005: 457) Etnički su stereotipi dio spoznajne komponente odnosa prema pojedinim narodima koji karakterizira relativno pojednostavljeno i rigidno shvaćanje o karakteristikama pripadnika pojedinih naroda. Nalaze se među najznačajnijim vrstama stereotipa, a pojavljuju se u dvije osnovne vrste: etnički autostereotipi (slika o nama) i etnički heterostereotipi (slika o drugome). (Skoko 2011: 31) Nacionalni ili etnički stereotipi nastaju percipiranjem drugih naroda i njihovih kultura izražavanjem stava o njima na osnovi vlastitih normi i vrijednosti. (Crnić Novosel i Opašić 2014: 287) Dubravka Oraić Tolić (2006.) tvrdi da su brojni strani autori rabili nacionalne stereotipe kao metafore mentaliteta kako bi neupućenoj publici slikovito objasnili što se događa u bivšoj Jugoslaviji 80-ih i 90-ih godina prošloga stoljeća. Paul Garde pomno je izabrao kulturne stereotipe u knjizi *Život i smrt Jugoslavije (Vie et la mort de la Yougoslavie, 1992.)* te ih je rasporedio po nacionalnom ključu. Sloveniju i Slovence predstavio je kao *marljive gorštake*, za Hrvatsku izdvaja sintagmu *Lijepa naša* s početka hrvatske himne i rabi ju kao metonimiju za cijelu zemlju, Bosnu i Hercegovinu uspoređuje s brdovitom francuskom pokrajinom i naziva ju *Islamskom Auvergne*, a Srbiju predstavlja riječima *epovi i manastiri*. Navedeni su stereotipi zorna utjelovljenja kulturnih vrijednosti pojedine sredine kako ih je vidio taj strani autor koji je bio dobro upoznat s prilikama u tadašnjoj Jugoslaviji. Slovence je stereotipno povezao s radom, Hrvate s ljepotom prostora, Bosance s religijom i krajolikom, a Srbe s pučkom tradicijom i istočnim kršćanstvom. (Oraić Tolić 2006: 455) Etnički stereotip obuhvaća svojstva koja definiraju prototip, odnosno attribute koji za određeni narod postaju karakteristični, normalni i tipični. Distanca prema drugima pokazuje se time što se ponašanje članova vlastite zajednice koje odstupa od norme ili uobičajene kolektivne predodžbe o sebi poistovjećuje s navodno tipičnim ponašanjem članova druge zajednice i time stigmatizira. (Ivanetić i Karlavariš-Bremer 1999b: 133) Etnički su stereotipi veoma su postojani u vremenu i čini se da ih je nemoguće dokinuti. Lippmann (1995: 74) tvrdi kako se neki stereotipi generacijama prenose i tako se pričinjaju poput biološke činjenice. Postaju osobito izraženi i neprijateljski obojeni kada među grupama, odnosno narodima postoje tenzije. Svakodnevno su prisutni u bilo kojoj grupi ili zajednici te ih nerijetko članovi te grupe nisu ni svjesni. Međutim, upozoravanje na

njih i osvješćivanje da postoje možda je jedan od načina da se njihov status problematizira i aktualizira.

4. O ETNONIMU I ETNONIMSKOM FRAZEMU

Vlastita imena ili *onimi* u frazeologiji se mogu pojaviti kao imenice ili kao pridjevi, a obuhvaćaju *antroponime* (osobno ime, prezime, nadimak), *toponime* (ojkonim, oronim, hidronim) te *etnonime*. *Etonim* ili *etnik* naziv je stanovnika naseljenoga mjesta, kraja, regije, zemlje ili kontinenta. (Anić 2003: 300) Može se uže definirati i kao ime etničke zajednice, pripadnika naroda i narodnosnih skupina. (HJP) U ovome radu etnonimi odgovaraju značenju druge definicije i označavaju samo pripadnika određene nacionalne zajednice.

Etonim je (barem) jedna od sastavnica etnonimskih frazema. U ovome su radu, osim službenih etnonima, npr. *Turčin* uključene i (pejorativne) etnonimske razgovorne inačice, npr. *Švabo*, *Čifut* te dijalektne etnonimske inačice, npr. *Ture*, *Čehi*. Etonimski frazemi najčešće nastaju zbog postojećih stereotipa kojima se pripadnici stranih naroda na temelju sporednih obilježja generaliziraju pa se čitavom narodu počinje pripisivati određeno obilježje (npr. stereotip da Rusi puno i prekomjerno piju motivirao je frazem *piti kao Rus*). (Crnić Novosel i Opašić 2014: 287) Oni nastaju kao posljedica posrednog ili neposrednog iskustva s drugim narodima te odražavaju specifične geografske, povijesne i druge okolnosti svake jezične zajednice. Etonimi u frazemima označavaju tipične osobine nekog naroda te zapravo i ulaze u frazem zato što se uz njih već povezuje stereotipna predodžba o određenoj grupi (naciji). (Ivanetić i Karlavaris-Bremer 1999b: 132) Upravo zbog toga što etnonimi nerijetko zadržavaju u frazemima barem djelić svoga značenja, odnosno zanimljivi su kao semantički talog koji motivira i signalizira značenja frazema, razlikuju se od ostalih skupina onimijskih frazema u kojima su imena uglavnom potpuno desemantizirana. (Ribarova 2013: 167)

5. SEMANTIČKA ANALIZA ETNONIMSKIH FRAZEMA

Analiza u ovome radu obuhvaća frazeme u čijem sastavu može biti:

1. etnonimska komponenta odnosno etnonim: *Židov*, *Turčin*, *uved* i sl.
2. etnonimska pridjevna izvedenica: *bosanski*, *ruski*, *мусеукуи* i sl.

U korpusu se mogu pronaći sljedeći strukturni tipovi frazema:

- a) fonetska riječ, npr. *kao Bosanac* [*biti*, *izgledati*]

- b) skup riječi zavisnoga tipa, npr. *татарская орда*
- c) rečenični frazemi, npr. *ima koga kao Rusa*
- d) Brojnošću se ističu frazemi poredbene strukture trodijelnoga strukturnog tipa. Trodijelni poredbeni frazemi imaju sastavnicu koja se uspoređuje (dio A), poredbeni veznik (dio B) i jednu ili više sastavnica s kojom se uspoređuje (dio C), npr. *škrť kao Źidov*. Potvrđeno je samo nekoliko poredbenih frazema dvodijelne strukture u kojima izostaje A-dio, npr. *kao Ciganka*. Frazemi poredbene strukture u svome sastavu uglavnom imaju poredbeni veznik *kao*, koji se realizira na različite načine (*kao, kak, ko*). U korpusu je potvrđen i arhaični oblik veznika *kano* (*Gladni Turci kano gladni vuci*).
- e) Postoji i nekoliko primjera uzvičnih frazema kojima se izražava odnos govornika prema određenoj situaciji (npr. *кино и немцы!*).

Obuhvaćene su jedinice i standardnoga i razgovornoga jezika koje mogu biti stilski, funkcionalno, regionalno i vremenski obilježene. Prema tome, uključene su i razgovorne etnonimske inačice, npr. *Cigo, Švaba*, dok se dijalektni frazemi nerijetko ističu dijalektnom etnonimskom inačicom, npr. *Ture, Čehi*. Razgovorne i dijalektne etnonimske inačice potvrđene su pretežno u hrvatskoj frazeološkoj literaturi, dok je u ruskoj potvrđen pejorativni naziv za pripadnika židovske zajednice – *жид*.

Veliki je dio korpusa etnonimskih frazema ovjeren u jednojezičnim i višejezičnim općim i frazeološkim rječnicima, no obuhvaća i jedinice koje se ne pojavljuju u rječnicima, nego su potvrđene samo u brojnim frazeološkim znanstvenim radovima i člancima. Navedeni nefiksirani frazemi pretežno se odnose na hrvatski dio korpusa, dok je osnovna literatura za ruski dio korpusa bio *Большой словарь русских поговорок* (2007.) Valerija Mokienka i Tatjane Nikitine. Frazemi su istaknuti podebljanim slovima, a njihova frazeološka značenja polunavodnicima. Nakon svakoga frazema i njegova frazeološkoga značenja slijedi rečenični primjer uporabe frazema u kontekstu. Tekst primjera uporabe otisnut je kurzivom, a frazem uvijek podebljanim slovima. Primjeri uporabe ekscerptirani su iz hrvatskih i ruskih prozних djela, mrežnih korpusa (*Hrvatski web-korpus* (hrWaC), *Hrvatska jezična riznica* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (HJR) i različitih tiskovina, a ponajviše ih je pronađeno pomoću mrežnih pretraživača *Google* (G) i *Yandex* (Y). Za neke frazeme nije pronađen primjer uporabe u kontekstu, no navedeni su u analizi zbog svoga semantičkog taloga u kojem se odražava određeni, za analizu zanimljiv i bitan, etnički stereotip. Izostanak rečeničnoga primjera frazema u upotrebi signalizira smanjenu frekventnost određenoga frazema. Uz

frazeme na ruskom jeziku dodan je njihov doslovan prijevod koji je prilagodila autorica diplomskoga rada. Analizirani materijal nije i ne pretendira biti kompletnim popisom hrvatskih i ruskih etnonimskih frazema.

Kod pojedinih frazema u rečeničnim primjerima u upotrebi potvrđene su modifikacije frazema. *Modifikacija* je okazionalna izmjena frazema za potrebe određenoga teksta. Razlog je modifikacije frazema postizanje određenoga efekta, no prilikom variranja frazema važno je zadržati barem djelomičnu prepoznatljivost temeljnoga oblika. (Marković 2013: 132) Treba obratiti pozornost i na *pravopisnu varijantnost* frazema koja je veoma česta i uglavnom se odnosi na pisanje velikoga početnog slova etnonima. Etnonim u frazemu je desemantiziran pa se više ne odnosi na pripadnika određene etničke zajednice. Željka Fink-Arsovski (2001: 141) ističe pisanje velikoga i maloga slova pojedinih frazeoloških sastavnica kao pravopisni problem s kojim se autori susreću prilikom sastavljanja (frazeoloških) rječnika te dodaje kako još uvijek nije stvoren jasan kriterij prema kojem bi se sastavljači rječnika opredjeljivali za malo ili veliko slovo „problematičnih“ sastavnica.

U dijelu frazema pojavljuju se zagrade različitih tipova. Između oblikih zagrada nalazi se varijanta (inačica) komponente koja prethodi zagradi (međusobno zamjenjiv dio frazema), npr. *Искать кобылу у татарина (у цыган)*. Između šiljastih se zagrada upisuju fakultativne ili izostavljive sastavnice, dakle sastavnice koje se ne moraju rabiti jer njihovim izostavljanjem frazem neće promijeniti svoje značenje, npr. *izmijesiti (smotati) koga kao Vlah < pitu >*. U uglatim se zgradama navode riječi koje nisu sastavni dio frazema, ali daju informaciju o mogućnostima njegova uključivanja u određeni kontekst, npr. *kao Švabo tra-la-la [ponavljati, govoriti]*.

Na osnovi zastupljenosti etnonima u hrvatskome i ruskome jeziku frazemi su podijeljeni u tri skupine:

- a) Etnonimi zastupljeni u obama jezicima
- b) Etnonimi zastupljeni samo u hrvatskome jeziku
- c) Etnonimi zastupljeni samo u ruskome jeziku

Frazemi su podijeljeni u tri skupine prema zastupljenosti u jezicima da se prikažu eventualna preklapanja i razlike u percepciji drugih naroda u Hrvata i Rusa. Rad se potanje bavi prikazom etnonima koji su na frazeološkome planu zastupljeni u obama jezicima. Etnonimi su unutar skupina poredani po broju potvrđenih i analiziranih frazema prema opadajućoj

frekvenciji. Formiranje značenja etnonimskih frazema najvećim se dijelom temelji na stereotipima o drugim narodima, njihovim osobinama i načinu života, njihovoj kulturi i tradiciji. Manji je dio frazema motiviran nekim povijesnim činjenicama i događajima, legendama i sl.

Frazemi se mogu analizirati s različitih aspekata, no tri su osnovna oblika frazeološke analize: *semantički*, *sintaktički* i *strukturni*. (Fink-Arsovski 2002: 8) Frazemi su ovome radu analizirani sa semantičkoga aspekta koji se bavi frazeološkim značenjem, načinom njegova formiranja i motiviranošću frazema. Analiza je usmjerena na istraživanje etničkih stereotipa kao *pozadinske slike* ili *semantičkoga taloga* koji motivira značenja etnonimskih frazema. Namjera rada nije opravdati nastanak stereotipa, nego samo pokazati na koji su se način stereotipi ustalili u hrvatskoj i ruskoj frazeologiji. Iz prikupljene je građe odabran dio reprezentativnih primjera kojima su se najbolje mogle pokazati podudarnosti i razlike etnonimske frazeologije dvaju jezika.

Analiza obuhvaća i frazeme u širem smislu, dakle sve skupove riječi kojima je svojstvena ustaljenost, čvrsta struktura i cjelovitost. U ovome se radu to odnosi pretežno na pojedine uzrečice i poslovice.

5.1 Etonimi zastupljeni u obama jezicima

a) Rom

Romi su narod rasprostranjen širom svijeta, iako ih danas daleko najviše živi u Europi. Ne identificiraju se s teritorijem koji nastanjuju jer to ne odgovara idealu slobode kojem teže. Romi nisu vezani za zemlju ni dom, svoj život provode slobodno u prostoru kroz koji putuju te im nije važno posjedovati. (Bilić 2013: 261) Njihova je (pra)domovina sjeverozapadna Indija, no danas nemaju puno poveznica s njome. Prilagođavali su se raznim okolinama koje su nastanjivali tijekom svojih seoba, no zadržali su sličan način života koji ih i danas povezuje. (Hrvatska enciklopedija LZMK) Danas uglavnom više nisu nomadi, nego se trajno nastanjuju u gradovima ili u izoliranim područjima gdje nisu toliko u dodiru s neromskim stanovništvom. Pripadnici romske zajednice često su marginalizirani i osuđivani u okruženju u kojem se nalaze. Većinsko, neromsko stanovništvo nedovoljno poznaje njihovu kulturu i tradiciju te su se stvorili stereotipi i predrasude o njima koji su postali duboko ukorijenjeni u

društvu. Navedeni stereotipi odražavaju se u jeziku i mogu se prepoznati u frazemima s etnonimom *Rom*.

Romi su na području Hrvatske više od šest stoljeća i kao takvi čine povijesnu etničku skupinu. Ipak, do 21. stoljeća nisu uspjeli strukturirati i oblikovati svoju nacionalnu zajednicu ni realizirati svoja manjinska prava. (Hrvatić 2004: 372) Iako kao nacionalna manjina imaju prava jednaka svim nacionalnim manjinama, nisu uspjeli ostvariti postignuća u političkom životu, jeziku i pismu, a osobito u odgoju i obrazovanju. Neven Hrvatić u znanstvenome radu *Romi u Hrvatskoj: od migracija do interkulturalnih odnosa* ističe da je jedan od uzroka toga rasprostranjenost Roma po cijelom teritoriju Hrvatske što im je onemogućilo da se strukturiraju i etabliraju kao prepoznatljiva zajednica. (2004: 373) Raspršenost romskih skupina, uz proces asimilacije, dovela je do toga da gube svoj nacionalni i kulturni identitet. Prema popisu stanovništva 2011. godine Roma je u Hrvatskoj bilo 16 975. U Rusiji su Romi kraće nego u Hrvatskoj, oko 300 godina. Najviše ih je u europskome dijelu Rusije, Sibiru i na Kavkazu. Smatra se da u Rusiji živi oko 250 tisuća Roma te da postoji čak 20 različitih romskih etničkih skupina. Kao i u Hrvatskoj, oni su marginalizirani te postoji uvriježeno negativno mišljenje o njima. Većina ih nije završila ni osnovnu školu te vrlo teško dobivaju i slabo plaćene poslove. Zato se, pod pokroviteljstvom predsjednika Putina, pokušava realizirati projekt *Obrazovanje kao način uključivanja Roma u rusko društvo*. Prema riječima ruskoga etnografa Nikolaja Bessonova, problem je romske nacionalne zajednice ne samo uvriježeno loše mišljenje o njima, nego i nepostojanje želje samih Roma da po tom pitanju nešto promijene.¹

U prikupljenoj građi obaju jezika daleko su najbrojniji frazemi kojima je etnonim Rom jedna od sastavnica. Etonim u potvrđenim hrvatskim frazemima ne postoji u svojem osnovnom, neutralnom obliku *Rom*, nego je zastupljen u pejorativnim razgovornim inačicama: *Ciganin*, *Cigo*, *Cigan* i *Ciganka*. U ruskome je jeziku službeni etnonim *цыган*, odnosno *цыганка*, iako je negativno konotiran. Treba obratiti pozornost na odstupanje od maskulinizacije – veoma su prošireni i raznoliki frazemi u kojima je *Ciganka*, odnosno *цыганка* jedna od sastavnica frazema. Ostali potvrđeni etnonimi u frazemima pretežno se odnose samo na osobe muškoga spola (npr. *Židov*, *Turčin*). Frazemi s etnonimom *Rom* imaju izrazito negativnu konotaciju. Negativno se vrednuju njihov izgled, osobine i navike te se ljudi koji se ne uklapaju u svoju okolinu i ne zadovoljavaju neku društvenu normu zapravo

¹ *Russia Beyond*: https://hr.rbth.com/politics/2014/12/28/kako_zive_romi_u_rusiji_31999

uspoređuju s Romima i pogrdno nazivaju *Ciganima*. Brojni su frazemi motivirani negativnim stereotipima o njihovu izgledu. Romi su fizički tamnopusi, imaju crnu kosu i oči te se ljudi koji imaju tamniju kožu ili su preplanuli od sunca nerijetko uspoređuju s njima. Frazemi koji su motivirani njihovim izgledom i tamnom puti postoje u obama jezicima. U hrvatskoj frazeološkoj literaturi potvrđeni su sljedeći poredbeni frazemi s frazeološkim značenjem 'jako crn':

crn kao Ciganin

crna kao Ciganka

*Majka Božja je bila čudna i crna kao Ciganka sa zlatnim srcem i sjajnom krunom, iz lijevoga ramena joj je izlazila velika tamna glava djeteta, možda uopće nije bila Bogorodica nego žena jednoga od tri kralja.*²(G)

crn ko (kao) Cigan

*Odnosno, da budemo precizniji, kad njezin muž ode raditi na naftnu platformu na Sjevernom moru, u kuću joj se useli drugi muškarac, i to još stranac, crn kao Cigan, skoro crnac.*³(G)

crn kao Cigo

*Onaj s kojim sam razgovarao dan prije, prepoznao me (bio sam crn kao cigo, neobrijan) i doviknuo mi: Dobro je što si došao.*⁴(G)

U frazemima koji ukazuju na romsku tamnu put u hrvatskoj frazeološkoj literaturi etnonim je potvrđen u čak tri oblika razgovorne inačice: *Cigo*, *Ciganin* i *Cigan*, dok je četvrti oblik ženski oblik etnonima *Ciganka*. Etonim u frazemima intenzivira značenje pridjeva *crn* i potencira negativnu konotaciju frazema. U posljednjem je primjeru u upotrebi frazema u kontekstu etnonimska razgovorna inačica *Cigo* napisana malim početnim slovom. Pravopisna varijanta frazema posljedica je desemantizacije njene sastavnice *Cigo* koja je unutar frazema izgubila svoje prvotno leksičko značenje. Više se ne odnosi na pripadnika romske zajednice pa nije neobično da je napisana malim početnim slovom. U ruskoj frazeološkoj literaturi potvrđen je ekvivalentan poredbeni frazem sa značenjem 'jako crn':

черный (смуглый) как цыган (*dosl.* crn (taman) kao Ciganin)

²<https://books.google.hr/books?id=dQQTQAAMAAJ> (3.5.2018.)

³<https://books.google.hr/books?isbn=3598215002> (3.5. 2018.)

⁴<https://books.google.hr/books?id=7t0VAQAIAAJ> (3.5.2018.)

Староста Антин Седельников, смуглый и черный как цыган, подошел к избе.
(Тихонов et al. 2004: 731)

Još je jedan ruski frazem motiviran izgledom Roma i njihovom tamnom puti s frazeološkim značenjem 'prljavština, nečistoća na koži':

цыганский загар (*dosl.* ciganska preplanulost)

*Вчера, в редакции, я уже со смущением чувствовал свой **цыганский загар**, обветренную худобу лица, запущенные волосы.*⁵(G)

Osim što se ističe njihova tamna put, njihov se izgled stereotipno smatra neuglednim, neprivačnim i siromašnim. Značenje je sljedećega frazema 'prljava, neuredna osoba':

kao Ciganka [biti, izgledati]

*Seljak joj veli, da je **kao ciganka** ili čargašica ispod šatora.*⁶(G)

Neugledan je izgled nerijetko povezan sa siromaštvom u kojem mnogi od njih žive. Zanimanja Roma (razni zanati) uglavnom nisu unosna i nemaju visok status u društvu. Romi uglavnom nisu uključeni u formalne oblike zapošljavanja, a niska zaposlenost Roma može biti rezultat (prikrivene) diskriminacije prilikom traženja posla. (Hrvačić 2004: 374) Romima se stereotipno pripisuju brojne negativne osobine. Sljedeća su dva hrvatska poredbena frazema motivirana stereotipom o romskoj neiskrenosti i imaju značenje 'pretjerano, puno lagati':

lagati kao Ciganin

*Laže, laže kao ciganin, crn mu bio obraz! Ne, ne, ne treba Ivka njegovog imena!*⁷(G)

lagati kao Cigan

*HDZ-ovac izvrijeđao Kajtazija i poručio: **Laže kao srpski cigan***⁸(G)

U posljednjoj rečenici treba obratiti pozornost na proširenje frazema pridjevom *srpski*. Negativna konotacija frazema dodatno se pojačala spominjanjem nacije koja je i sama u hrvatskome jeziku izrazito negativno obojena. Romske su se žene često bavile prošnjom (dok su muškarci obavljali zanatske ili trgovačke poslove), a poznate su bile i po gatačkim

⁵ <https://books.google.hr/books?id=A09MDwAAQBAJ> (1.5.2018.)

⁶ https://books.google.hr/books?id=DK_sAAAAMAAJ (1.5.2018.)

⁷ <https://books.google.hr/books?id=-kooAQAAMAAJ> (1.5.2018.)

⁸ <https://www.24sata.hr/.../hdz-ovac-izvrije-ao-kajtazija-i-porucio-laze-kao-srpski-cigan-4> (1.5.2018.)

vještina te proricanju sudbine. (Hrvatić 2004: 371) Romkinje su gatale, vračale, čitale iz dlana, proricale budućnost iz graha i karata, prema potrebi sastavljale kojekakve napitke. (Bilić 2013: 257) Sljedeći ruski frazem upozorava na nepouzdanost gatanja Ciganke i ima značenje 'malo vjerojatne, nepouzdanе činjenice':

цыганка нагадала (*dosl.* Ciganka je prorekla)

*Что за судьба?! Что за **цыганка нагадала**? Паровая кровь свободно лилась из Моркови ки, слышно было, как булькала, как тепло подкатывалась под Устинова.⁹ (G)*

Više je frazema u obama jezicima u kojima je vidljiv stereotip da su Romi neugodni i nepovjerljivi ljudi koje je bolje izbjegavati. Sljedeći frazem ima značenje 'ološ, sumnjiva skupina ljudi':

цыганский профсоюз (*dosl.* ciganski sindikat)

*Подваливаю к нему, закидываю удочку: — Привет, **цыганский профсоюз**! — Здорово, цыгарь...¹⁰(G)*

Nagli su i temperamentni prema sljedećem ruskom frazemu koji ima značenje 'naprasita osoba, usijane glave':

цыганская кровь (*dosl.* ciganska krv)

*Чертопханов до конца дней своих держался того убеждения, что виною Машиной измены был некий молодой сосед, отставной уланский ротмистр, по прозвищу Яфф, который, по словам Пантелея Еремешча, только тем и брал, что беспрерывно крутил усы, чрезвычайно сильно помадился и значительно хмыкал; но, полагать надо, тут скорее воздействовала бродячая **цыганская кровь**, которая текла в жилах Маши.¹¹(G)*

Sljedeći je frazem motiviran stereotipom o teškom vraćanju duga Romima, a značenje je frazema 'teško se raskusurati s kim'. Međutim, to nije jedino značenje frazema. Puno je zanimljivije drugo značenje frazema - 'obaviti nuždu'. Navedeno značenje može se objasniti kao vraćanje „milo za drago“ Romu koji je nekome napakostio:

цыгану долг отдать (*dosl.* Ciganu vratiti dug)

⁹ <https://books.google.hr/books?isbn=5280010421> (3.5.2018.)

¹⁰ https://books.google.hr/books?id=2_RfAAAAMAAJ (3.5.2018.)

¹¹ <https://books.google.hr/books?isbn=5447824893> (31.8.2018.)

(...) *живи, не хитри, не выступай, то и сам жив будешь, а нет, так пойдешь в лес цыгану долг отдать и заблудишься или деревом тебя привалит.*¹² (G)

Sljedeća dva frazema motivirana su romskim odnosom prema radu koji je nepouzdan:

цыганская работа (*dosl.* ciganski posao)

*Быть цыганом — значит не только быть цыганом, исполняющим цыганский закон и занимающимся цыганской работой.*¹³ (Y)

ciganska posla

*Ali što sam ono htio da kažem, da, da, vi jugohadžije blenuli ste u onu Ćabu beogradsku baš kao pravi nepismeni muhadžiri, pa zar ne vidite da su ono **ciganska posla**, brate, sve je ono đavo.*¹⁴(G)

Dva navedena frazema koja se odnose na romski odnos prema radu djelomično su ekvivalentna. Frazeološka značenja su im podudarna i označavaju neku 'sumnjivu i nečasnu radnju', dok im se struktura razlikuje samo u broju. U sljedeća tri hrvatska frazema *crni Ciganin* simbolizira osobu koju karakteriziraju najgore moguće osobine i ima značenje 'vrlo siromašna osoba, socijalno najniži, loša (beskarakterna) osoba':

crni Ciganin

*Recite mi, da nisam Andrica Horvat, službenik njezine milosti, gospe Heningovice, već **crni Ciganin**, ako tako nije!*¹⁵(hrWaC)

radije bih dao kćer crnom Ciganinu nego tebi

ni s crnim Ciganinom ne bih tako postupao

Posljednja dva frazema mogli bi se svrstati u uzvične frazeme. Značenja su im 'prije bih kćer dao najgoroj osobi nego tebi' i 'ni prema *komu* tako loše ne bih postupio' te se njima izražava izrazito negativan stav govornika prema određenoj osobi. Pridjev *crni* u navedenim frazemima dodatno pojačava negativnu konotaciju etnonima. Smatra se da Romi žive

¹²https://books.google.hr/books?id=_IYYAQAAlAAJ (3.5.2018.)

¹³<https://shkolazhizni.ru/culture/articles/26757/> (3.5.2018.)

¹⁴<https://books.google.hr/books?id=TjpNAAAAYAAJ> (3.5.2018.)

¹⁵<https://books.google.hr/books?id=S2tmAAAACAAJ> (2.9.2018.)

nesređeno i raspušteno što je vidljivo iz sljedećega hrvatskoga frazema koji ima značenje 'nevjenčano živjeti *s kim*' (Maresić 1994: 29):

ženiti se kak Cigani

Frazem je motiviran tipičnim, romskim načinom života u romskim naseljima koja često nemaju ni osnovnu urbanu infrastrukturu, a kvaliteta socijalnih usluga iznimno je niska (nedostatak zdravstvenih ustanova, vrtića, škola, javnog prijevoza i sl.). (Hrvatić 2004: 375) Sljedeća dva hrvatska frazema motivirana su stereotipom o romskoj hvalisavosti i imaju značenje 'pretjerano hvaliti *koga*, što radi postizanja cilja':

hvaliti *koga*, što kao Cigo konja svoga

svaki Cigo svoga konja hvali

U navedenim frazemima Romi se povezuju s konjima. Romi su tradicionalno nomadski narod, iako danas većinom žive sjedilački. Konji su im u prošlosti bili osnovno transportno sredstvo i omogućavali su im da žive nomadskim načinom života. Život na cesti ne bi bio moguć da im konji nisu nosili svu imovinu, njihovo „ognjište“. Anica Bilić u knjizi *Mi i drugi u literarnom nusprostoru* (2013: 250) uspoređuje Slavonce i Rome te ističe da je ljubav prema konjima ono što ih povezuje. U slavonskom ratarskom svjetonazoru konj ima povlašteno mjesto, posebice pri obradi zemlje, a u romskom nomadskom svjetonazoru pri proputovanju svijetom. Prema sljedećem ruskom frazemu koji ima značenje 'baviti se bespotrebnim stvarima, ništa ne raditi' semantički talog frazema signalizira da nema smisla trgovati s Romima, pogotovo ako se trguje konjima:

искать кобылу у цыган (dosl. tražiti kobilu u Ciganina)

U ruskoj frazeološkoj literaturi, za razliku od hrvatske, Rome pronalazimo u brojnim frazemima koji označavaju vremenske prilike. U sljedećim se frazemima ukazuje uglavnom na neobične i nesvakidašnje vremenske prilike, ili na one koje nisu primjerene određenom razdoblju. Prvi frazem ima značenje 'nepravovremena, zakašnjela hladnoća':

цыган шубу продал (dosl. Ciganin je prodao bundu)

Продав шубу цыган, а весна не торопится,

*Иль не хочет зима уступать ей права?*¹⁶(Y)

U navedenome se humoristično obojenom frazemu govornik izruguje Romu koji je prodao bundu, *a proljeću se ne žuri*. Sljedeći frazem ukazuje na 'nesvakidašnju pojavu kiše sa suncem', dok frazem nakon označava 'hladno vrijeme':

цыганский дождь (*dosl.* ciganska kiša)

Цыганский дождь шагал по сентябрю,

*В осенний парк спешил он на прогулку.*¹⁷(Y)

цыганская жара (*dosl.* ciganska vrućina)

U sljedećem frazemu dolazi do semantičkoga pomaka - frazem ima značenje 'tresti se od hladnoće', no može značiti i 'tresti se od straha':

цыганский пот пронял (прошиб) (*dosl.* ciganski je znoj oblio koga)

*Испугался Илья Иваныч, отнес попов в амбар, разложил рядышком, — пришел в избу, сел к столу, думает, а самого, заметьте, **цыганский пот прошибат**...*¹⁸(G)

Jedini hrvatski frazem koji spominje Rome u kontekstu vremena označava 'zakašnjelo toplo i nestalno vrijeme' i sinonim je frekventnijem nazivu *bablje ljeto*:

cigansko ljeto

*Da, volim. Ovo je krasan dan na našu sreću, jer se od sada može očekivati pogoršanje vremena. Ovo je **cigansko ljeto**.*¹⁹(G)

Kao i u ruskim primjerima, i ovdje se radi o vremenu koje je neuobičajeno za određeno razdoblje. Motivacija je navedenih frazema koji se odnose na vremenske prilike neprozirna.

b) Turčin

U hrvatskoj se etnonimskoj frazeologiji, nakon Roma, najčešće susreću Turci. Ta činjenica ne iznenađuje jer su Turci dugo vladali hrvatskim prostorima te su ostavili dubok,

¹⁶<https://www.chitalnya.ru/work/2225741/> (3.5.2018.)

¹⁷<http://parnasse.ru/konkurs/konkurs19/nom1kon19/-cyganskii-dozhd.html> (3.5.2018.)

¹⁸<https://books.google.hr/books?isbn=5998942116> (3.5.2018.)

¹⁹<https://books.google.hr/books?id=m7UkwfDJq08C> (3.5.2018.)

ali negativan trag u hrvatskoj prošlosti. (Crnić Novosel i Opašić 2014: 288) Osmansko je carstvo vladalo stoljećima Balkanskim poluotokom, a Hrvatska je krajem 16. stoljeća izgubila dvije trećine svoga prostora te se svela na *ostatke ostataka*. Tada se počinju stvarati prve kolektivne predodžbe o Turcima u hrvatskoj sredini. Naslijeđena slika Turaka iz prošlosti uvelike utječe na suvremenu predodžbu o njima. Prema predavanju Azre Abadžić Navaey *Predodžbe o Turcima u hrvatskoj nastavi povijesti* (2007.), u kolektivnoj svijesti jugoslavenskih naroda sačuvala se mitologizirana slika Turaka kao *ljutih neprijatelja, nasilnih osvajača i opasnih rušitelja civilizirane kršćanske Europe*. Stereotipi se dugo čuvaju i sporo mijenjaju te upravo frazemi s etnonimom *Turčin* to potvrđuju. U sljedećoj uzrečici koja ima značenje 'pomirimo se' Turci simboliziraju one najgore neprijatelje s kojima mir nije moguć (ne može im se „pružiti ruka“):

ruka ruci, nismo Turci

*Ruka ruci nismo Turci - Branko Grgić je čestitao kolegi predsjedniku Robertu Ježiću*²⁰(G)

U sljedeća dva frazema Turci u usporedbi označavaju osobu s najgorim osobinama. Frazemi imaju značenje '(karakterno) najgora osoba':

biti gori od Turčina

*Ali nek mi dođe tko, nek mi kaže da je od te ljubavi na Dorinoj duši ostao griješak kao makovo zrnce, ja ću mu kazati da laže, da je **gori od Turčina**.*²¹(HJR)

poturica gori od Turčina

*Ovi potonji, svi domaći ljudi, najgori su neprijatelji svojemu narodu. Kao što je **poturica gori od Turčina**, tako je šarenjak gori od Krnjela.*²²(HJR)

Gotovo podudarne frazeme razlikuju samo prve sastavnice – glagol *biti* i imenica *poturica*. Poturica je kolokvijalan i uglavnom pogrđan izraz koji ima značenje 'onaj koji se poturčio', odnosno prešao na islam u doba vladavine Osmanskoga carstva u Europi. Frazem ukazuje na to da je od Turčina gori samo onaj koji se Turcima priklonio i prihvatio njihovu vjeru. Književnost hrvatskoga ranog novovjekovlja i preporodnoga doba obiluje predodžbama nasilnih i okrutnih Turaka. Sljedeći frazem sa strukturom poredbe Antica Menac navodi kada

²⁰ arhiv.slobodnadalmacija.hr/20050527/sport02.asp (2.5.2018.)

²¹ <https://books.google.hr/books?id=9kI3DwAAQBAJ> (2.5.2018.)

²² <https://books.google.hr/books?isbn=953328028X> (2.5.2018.)

piše o frazeologiji u Mažuranićevoj *Smrti Smail-age Čengića*. (1992: 268) U navedenome kanonskom djelu hrvatske književnosti koje je utemeljeno na povijesnim činjenicama slikovito je dočarana tiranija i okrutnost Turaka prema Slavenima u Osmanskom Carstvu. Frazem ima značenje 'jako gladan, proždrljiv':

gladni Turci kano gladni vuci

*Gladni Turci kano gladni vuci, Ter plien nokti razglabati staše.*²³(G)

Navedeni frazem pripada opisu turske gozbe u spjevu i dočarava bahatost, niskost i životinjsku prirodu Osmanlija koja je dodatno istaknuta ponavljanjem pridjeva *gladni*. Navedeni se frazem može smatrati zoonimskim frazedom *gladan kano vuk*, no analiziran je zbog svoga zanimljivog semantičkog taloga u kojem se Turci negativno percipiraju. Značenje je sljedeće uzrečice 'kud većina, tud i manjina':

kud svi Turci, tud i mali (ćelavi) Mujo

*Drug Rađa se dizao sa stolice; ustajali su i oni uokolo. Trebalo je ubaciti zalogaj na brzinu, gucnuti kavicu i kupiti se. Kud svi Turci, tud i mali Mujo.*²⁴(G)

Sastavnica *Mujo* većim dijelom motivira značenje frazema, a ne etnonim *Turci*. Naime, za osobu koja je povodljiva i nije pametna može se reći da je Mujo, pa se takva osoba najčešće priklanja većini. Mujo je tipično bosansko ime, a na temelju stereotipa (Bosanci su glupi) postaje općim imenom za svakoga glupog čovjeka. (Crnić Novosel i Opašić 2014: 288) Sljedeći je frazem motiviran stereotipom o Turskoj neiskrenosti i ima značenje 'puno, prekomjerno lagati':

lagati kao Turčin

Ništa mu ne vjeruj, laže kao Turčin. (Matešić 1982: 706)

Sljedeća tri poredbena frazema motivirana su stereotipima o porocima Turaka i imaju značenja 'puno, prekomjerno piti', 'puno psovati' i 'puno pušiti':

piti kao Turčin

psovati kao Turčin

²³<https://books.google.hr/books?id=VKpsYQLY0mkC> (1.9.2018.)

²⁴<https://books.google.hr/books?id=mKJKAAAAMAAJ> (2.5.2018.)

Ljuti se na subordinaciju i kada mora kao činovnik stajati pred „predpostavljenima“ u duši kune i psuje kao Turčin.²⁵(G)

pušiti kao Turčin

A možda je kao drug Momo i her Lajbnic pušio kao Turčin, pa se i njemu, pored barijere vjekova i meridijana, na isti način sve doimalo kao najbolji mogući svijet.²⁶(G)

U *Hrvatsko-ruskome frazeološkom rječniku* (2011: 276) ruski frazem *дымит (курить) как паровоз (локомотив, курилка)* naveden je kao ekvivalent hrvatskome frazemu *pušiti kao Turčin*. Raširenost stereotipa o prekomjernom pušenju Turaka potvrđuje se sljedećim frazemom istoga značenja ('puno pušiti') s dijalektalnom etnonimskom inačicom *Ture*:

pušiti kao Ture

Zatim zapali žigicu, te začme pušiti kao Ture, i po sobi tamo amo šepiriti se, što mi ga radiš.²⁷(HJR)

Sljedeći frazem ima značenje 'nepotrebna hitnja':

turska sila

„Idem, idem, gospodarice sladka!“, odgovori čišmarica, pa nastavi zasebe: „Kakva je to opet turska sila?“²⁸(hrWaC)

Frazem u svome semantičkom talogu čuva sjećanje na razdoblje vladavine Turaka na Balkanu kada je sam njihov spomen izazivao strah u narodu. Iako su Turci uglavnom pejorativno obojeni u hrvatskoj frazeologiji, postoje primjeri u kojima se o njima govori neutralno, bez negativne konotacije. To potvrđuju sljedeća dva frazema koji su motivirani tipičnim načinom sjedenja ('na podu, s podvijenim nogama') pripadnika turske zajednice:

sjediti kao Turčin

U mongolskom kaftanu, crn kao dimnjačar, na rubu ove pravilne kružnice, na mramornom podu s podvijenim nogama kao Turčin sjedi nepoznati čovjek, mrk, do grla zakopčan, a u naramku čuva kao bebu grdnu mitraljezu.²⁹(G)

²⁵<https://books.google.hr/books?id=unnlAAAAMAAJ> (2.5.2018.)

²⁶<https://books.google.hr/books?id=HTJSAQAIAAJ> (2.5.2018.)

²⁷<https://books.google.hr/books?id=DR4GFUZ-TK8C> (2.5.2018.)

²⁸<https://books.google.hr/books?id=f2tmAAAACAAJ> (1.9.2018.)

sjediti po turski

*Bio je prestar za to da radi od mraka do zore, u zadimljenim kutovima restorana, bio je prestar da **sjedi** na podu **po turski** i puši hašiš.³⁰(G)*

Potvrđen je frazem istoga značenja u ruskoj frazeološkoj literaturi:

Сидеть (садиться и т.п.) по-турецки (*dosl.* sjediti po turski)

*Он сел и даже свесил ноги, но когда морская пена взбилась и обрызгала его, он отодбинулся и сел **по-турецки**. (Тихонов et al. 2004: 548)*

Sljedeći frazem upućuje na izumrli običaj tzv. „šišanoga“ ili „striganoga“ kumstva. Kumstvo se uspostavljalo prilikom prvoga šišanja djeteta, nerijetko između pripadnika različitih vjerskih i etničkih skupina. (Hrvatska enciklopedija LZMK) Frazem ima značenje 'nevoljko, protiv svoje volje':

za nevolju i Turčine kume

*I za nevolju dakle primim tu ponudu, i započnem ga hvaliti na tako ljubkoj ponudi, no u sebi mislim: „**Ej turčine, za nevolju kume!**“³¹(G)*

Turčin označava pripadnika muslimanske zajednice na našim prostorima s kojim se kumstvo sklapalo da bi se uspostavila stabilnost u društvu. Najčešće su se takvi savezi nerado sklapali, *za nevolju*. Iako su Turci gotovo petsto godina vladali Balkanom, većina lokalnoga stanovništva nije prešla na islam – dominantna religija i dalje je ostala kršćanstvo. Sljedeći je frazem motiviran slikom kršćana koji prolaze kraj mezariluka (muslimanskoga groblja) bez iskazivanja vjerskih obilježja. (Anić 2003: 384) Frazem ima preneseno značenje 'proći pokraj koga, čega bez pozdrava, ignorirajući ga':

proći / prolaziti kao pokraj (pored, kraj) turskog groblja

*Sudeći po izrazu na licima iz poveće šutljive grupe, moji će zemljaci **proći pored** ovih dobro ugojenih i obučениh prosjaka **kao pored turskog groblja**, bez namjere da im udijele ijedan novčić.³²(G)*

²⁹<https://books.google.hr/books?id=GitKAAAAYAAJ> (2.5.2018.)

³⁰<https://books.google.hr/books?isbn=9532668209> (2.5.2018.)

³¹<https://books.google.hr/books?id=3ndcAAAAcAAJ> (2.5.2018.)

³²<https://books.google.hr/books?id=nnLvAAAAMAAJ> (2.5.2018.)

Sljedeći je frazem, kao i dva već navedena, motiviran načinom sjedenja Turaka, no ovaj put se donosi i kontekst proširenjem frazema prijedložno-padežnim izrazom *na prediku*. Turčin na *prediki* (propovijedi) simbolizira 'osobu koja se nalazi na krivom mjestu, mjestu na kojem nema što raditi'. Naime, u semantičkome talogu frazema ističe se činjenica da Turci nisu kršćani što je motiviralo preneseno frazeološko značenje:

sidit ka Turčin na prediku

*Prava je muka, naprotiv, sjediti na reprizama kao Turčin na prediki i moći uglavnom zapravo samo sjediti i gledati.*³³(G)

Iako i Rusija ima dugu povijest s Turcima, njihovi međusobni odnosi nisu bili toliko dugotrajni i intezivni. U ruskoj frazeološkoj literaturi potvrđen je još samo jedan frazem koji se koji se odnosi na Turke, a ima značenje 'nikada':

на турецкую Пасху (*dosl.* na turski Uskrs)

*Теперь такая каша заварится - объяснил ситуацию Слава. - Ну и когда все это успокоится, писатель? - спросила Раиса. - На турецкую пасху - сказал Слава.*³⁴(G)

U frazemu se naglašava činjenica da Turci nemaju Uskrs te je njihova religija na taj način predstavljena kao istaknuto obilježje turskoga naroda. Značenjski hrvatski ekvivalent navedenom frazemu bio bi *malo morgen* ili *na Sveto Nigdarjevo*. U ruskoj je frazeološkoj građi potvrđen još jedan etnonimski frazem s istim frazeološkim značenjem: *на русский байрам*. Kao što se u prvom ruskom frazemu naglašava da su Turci muslimani, u drugome se ističe da Rusi to nisu.

c) Rus

Rusija je poznata kao najveća država na svijetu, a Rusi su jedna od najmnogoljudnijih nacija pa ne iznenađuje veliki broj uvriježenih stereotipa o njima. Motivacija je sljedećega frazema mnogoljudnost ruskoga naroda:

ima koga kao Rusa

³³www.matica.hr/media/pdf_knjige/811/VII%205.pdf (2.5.2018.)

³⁴<https://books.google.hr/books?id=XIFIDwAAQBAJ> (2.5.2018.)

*IMA NAS 'KAO RUSA' / Još jedan 'dragulj' u NBA ligi: Ante Žižić potpisao za Boston Celticse*³⁵(G)

Značenje je frazema 'ima koga u velikome broju' koje se u hrvatskome standardnom jeziku ostvaruje u frazemima *ima koga kao Rusa* i *ima koga kao Kineza*. Željka Fink-Arsovski (2002: 57) ističe da je navedeni frazem s etnonimom Rus nastao na osnovi starijeg frazema: *ima koga kao rusa*. Imenica *rus* označava vrstu kukca i mlađa generacija uglavnom ju ne poznaje. Zbog istozvučnosti dviju sastavnica, imenica *rus* u frazemu sve se češće zamjenjuje etnonimom *Rus*. Time se mijenja semantički talog frazema (usporedba se s velike zajednice kukaca premješta na brojnu naciju), ali se zadržava identično frazeološko značenje. Jedna od prvih asocijacija na Ruse u Hrvatskoj definitivno je alkohol. Prema podacima nedavno provedenoga asocijativnog ispitivanja *Slaveni u jezičnoj slici svijeta govornika hrvatskoga jezika*, čak je jednoj petini ispitanika upravo votka bila prva asocijacija na Ruse, dok su odmah potom slijedili odgovori *pijanac*, *alkoholičar* i *pije*. (Barčot 2018: 16) Navedeni se stereotip o ruskom opijanju potvrđuje i u sljedeća dva frazema sa značenjima 'jako pijan' i 'puno, prekomjerno piti':

pijan kao Rus

*Mrtav pijan kao pravi Rus, ležao je Stenjka na pramcu brodice dok su kozaci veslajući pjevali tihe balade i parali Volgu i noć.*³⁶(G)

piti kao Rus

*Neki stari šumar, umirovljenik, jeo je kulen i pio kao Rus rakiju iz lovačke čuture.*³⁷(HJR)

Frazem *pijan kao Rus* potvrđen je i kao jedan od odgovora u navedenome asocijativnom ispitivanju. Motivacija je sljedećega ruskog frazema, prema rječniku *Большой словарь русских поговорок* (2007.), činjenica da će Rusi naći bilo koji povod za opijanje i ima značenje 'vrijeme je da se nazdravi (alkoholom)':

сто (триста) лет со дня рождения русской балалайки (*dosl.* sto (tristo) godina od rođenja ruske balalajke)

- *Как, ты не знаешь, сегодня ведь праздник!*

³⁵<https://100posto.hr/.../jos-jedan-dragulj-u-nba-ligi-ante-zizic-potpisao-za-boston-celtic> (1.9.2018.)

³⁶<https://books.google.hr/books?isbn=9536825732> (3.5.2018.)

³⁷<https://books.google.hr/books?id=VmIwAAAAMAAJ> (3.5.2018.)

- *Первый раз слышу.*

- *300 лет русской балалайки! Толя, давай раздавим эту бутылку вместе.*³⁸(Y)

U sljedećim se hrvatskim poredbenim frazemima Rusima pripisuju rastrošnost i prekomjerno pušenje. Značenja su frazema 'puno, prekomjerno trošiti' i 'puno, prekomjerno pušiti' u kojima etnonim *Rus* intenzivira značenja glagola *trošiti* i *pušiti*, dok je u prvom frazemu značenje dodatno potencirano pridjevom *pijani*:

trošiti kao pijani Rus

pušiti kao Rus

Stereotip o Ruskoj rastrošnosti potvrđen je i u navedenome asocijativnom ispitivanju u odgovorima *rasipnost, rasipanje, rastrošni, tajkun*. Prema analiziranim frazemima, a i prema rezultatima navedenoga asocijativnog ispitivanja, Rusi se percipiraju kao ljudi skloni brojnim porocima (pretjerana konzumacija alkohola i cigareta, rastrošnost). Treba spomenuti i jedan od najčešćih odgovora – *Putin*. Sudeći po rezultatima ispitivanja, Putin je daleko najpopularniji slavenski predsjednik. (Barčot 2018: 16) U pozadinskoj je slici sljedećih dvaju ruskih frazema negativni stereotip o bogatašima u ruskoj sredini. Prvi se razgovorni frazem odnosi na Rusa koji se iznenada obogatio i postao dio poslovne elite, a ima značenje 'rastrošni bogataš, član ruske poslovne elite'. (Мокиенко и Никитина, 2007: 586)

новый русский (dosl. novi Rus)

*Но и там фабула до того вторична, что источник опознается с первого взгляда: богатый „новый русский“ покупает своему сыну, мальчику трудному, проблемному, умному и нервному, игрушку — неудачливого сотрудника собственного офиса.*³⁹(Y)

Drugi se frazem odnosi na 'stranca koji se obogatio u Rusiji':

отъелся на русском хлебе (dosl. najeo se ruskoga kruha)

*Такие народы не умеют подставлять свои горбы под общую, государственную обузу, не желают впрягаться в общее ярмо и потому не могут быть опорой, хребтом Державы, о них и в старину говаривали: „на русском хлебе отъелся“.*⁴⁰(G)

³⁸<http://www.proza.ru/2016/09/08/1632> (3.5.2018.)

³⁹<https://ru-bykov.livejournal.com/595316.html> (3.5.2018.)

⁴⁰ <https://books.google.hr/books?isbn=5040054866> (3.5.2018.)

U prvome je frazemu prisutan autostereotip o razmaženosti i rastrošnosti ruskih bogataša, dok se u drugome frazemu negativno vrednuju Drugi, stranci koji su uspjeli u Rusiji. Sljedeći hrvatski frazem odnosi se na nešto 'veoma rizično i opasno':

ruski rulet

*Odlazak u školu za njih izgleda kao **ruski rulet**: pogledajte što svaki dan prolaze ovi splitski učenici.*⁴¹(G)

Frazem je motiviran smrtonosnom igrom s revolverom koja se stereotipno pripisuje Rusima. Navodno su ruski činovnici nerijetko na taj način okončavali život kad bi osjetili da su izgubili ugled i čast.⁴² Sljedeći je ruski frazem već naveden u potpoglavlju o Turcima:

на русский байрам (*dosl.* na ruski Bajram)

Značenje je frazema 'nikada' i ističe činjenicu da Rusi nisu muslimani. Sljedeći frazem motiviran je pozitivnim autostereotipom o ruskoj velikodušnosti i ima značenje 'na ruski način, velikodušno, puno':

на русскую руку (*dosl.* na rusku ruku)

*Я рассудил, что если уже гонятся за светскими увеселениями, выгоднее для меня ехать обратно в Москву, где этого рода увеселения **на русскую руку**: шумны, роскошны и сверх того полны поэзией: присутствием моей красавицы!* (Федоров 2001: 550)

Sljedeća tri frazema motivirana su ruskim jezikom, odnosno (ne)poznavanjem istoga. Prvi frazem ima značenje 'jasno i jednostavno govoriti o čemu':

говорит / сказать русским языком. (*dosl.* govoriti / reći ruskim jezikom)

*Тебе же **русским языком** говорят.*⁴³(G)

Sljedeći frazem ima značenje 'jasno, nedvosmisleno' i kontaminacija je ruskih sveza riječi *русским языком* i *черным по белому*:

русским по белому (*dosl.* ruskim na bijelo)

⁴¹<https://www.braniteljski-portal.com › Hrvatska › Domovina> (3.5.2018.)

⁴²*Russia Beyond*: https://hr.rbth.com/arts/2014/09/03/ciji_je_ruski_rulet_29805

⁴³<https://books.google.hr/books?id=jvUfAAAAMAAJ> (2.5.2018.)

*А адвокаты и журналисты как-то сразу заметили, что оно совсем не соответствует ни конституции, ни гражданскому кодексу, в которых **русским по белому** записано, что арест имущества у нас в стране допускается только по решению суда.*⁴⁴ (G)

Sljedeći ruski frazem odnosi se na 'tvrdoglavu osobu' s kojom je teško pronaći zajednički (ruski) jezik:

по-русски не сговоришь (*dosl.* ruskim jezikom nećeš progovoriti s kim)

*Да не мямли, скажи по-русски, чего надо! С ним **по-русски не сговоришь.***⁴⁵(Academic.ru)

U navedenim frazemima ruski je jezik metonimija za nešto razumljivo, za jasan izraz. Nepoznavanje (materinjega) jezika dovodi do teškoća u komunikaciji te ukazuje na nečiju nekompetentnost. (Ivanetić i Karlavaris-Bremer 1999b: 139)

d) Kinez

U obama su jezicima Kinezi stereotipno simbol za nešto nerazumljivo. Najviše su za navedeni stereotip zaslužni kineski jezik i pismo. Kinesko pismo koje je ideografsko i piše se odozgo nadolje oduvijek je izazivalo čuđenje onih koji ga nisu razumjeli. Sljedeća dva frazema sa značenjem 'nešto nerazumljivo, nepoznato' potvrđuju navedeni stereotip:

<to je za mene> kinesko pismo

*Pokušao sam se udubiti u te tekstove, ali teškom mukom sam se probijao kroz pravu džunglu stručnih termina, brojčanih podataka, križaljki i grafikona, koje sam razumijevao koliko i **kinesko pismo.***⁴⁶(G)

китайская грамота (*dosl.* kineska pismenost)

*Лес или семья, чтобы несколько ртов, или другая суммарная величина... — Короче, взаправду — **китайская грамота!** Можно ли перевести все на русский?*⁴⁷ (G)

Sljedeći frazem ukazuje na hinjeno nerazumijevanje i ima značenje 'praviti se blesav, glup':

⁴⁴<https://books.google.hr/books?isbn=5425094477> (2.5.2018.)

⁴⁵https://dic.academic.ru/dic.nsf/dahl_proverbs/29752/C (31.8.2018.)

⁴⁶<https://books.google.hr/books?id=flopAQAAlAAJ> (2.5.2018.)

⁴⁷<https://books.google.hr/books?id=WuEoAQAAlAAJ> (2.5.2018.)

praviti se Kinez

*U Zagrebu na kolodvoru jedino svi rasovi, takodjer ja sam govorio, no **pravio sam se Kinez** i zahvalio na toj učitivosti.*⁴⁸(G)

Hrvatsko-ruski frazeološki rječnik (2011: 90) navodi ruske frazeme *прикидываться простачком* (*дураком, дурачком*) i *прикидываться незнающим* (*непоминающим, несведущим*) značenjskim ekvivalentima navedenoga frazema. Sljedeći pozitivno obojeni hrvatski frazem ima značenje 'biti mudar':

biti pravi Kinez

Prema Nedi Pintarić (1997: 164), kad se nekome kaže da je pravi Kinez, misli se da je mudar kao mandarin (visoki državni službenik u Kini). Kinezi su najmnogoljudnija nacija na svijetu pa se mnogobrojnost *koga* nerijetko dočarava sljedećim frazedom:

ima koga kao Kineza

*A djece **ima kao Kineza**, pa od galame i buke stari ljudi ne mogu ni počinuti.*⁴⁹(G)

Frazem ima značenje 'puno, u velikome broju', a etnonimska sastavnica u frazemu naglašava sliku mnogoljudnosti. Frazem je negativno obojen jer označava gužvu, nepregledno mnoštvo ljudi ili neku kaotičnu situaciju. Sljedeći ruski frazem motivirao je stereotip o pretjerano ljubaznim i pristojnim Kinezima. Frazem ima značenje 'pretjerano iskazivanje uljudnosti':

китайские церемонии (*dosl.* kineske svečanosti)

*Тут затренькал ее мобильник, и она, наплевав на все **китайские церемонии** и нажелание подлизаться, угодить, не напортить, нажала клавишу приема и поднесла трубку к уху.*⁵⁰(G)

Rusi pozitivno vrednuju Kineze kao marljive i sposobne radnike prema sljedećem frazemu sa značenjem 'jako marljiv radnik':

китайский доброволец (*dosl.* kineski dobrovoljac)

*Здравствуй Фань! Как дела? Впахиваешь, как **китайский доброволец**? - Генерал Фань Сяолин рассмеялся. Он знал русский достаточно, чтобы понимать идиомы.*⁵¹(G)

⁴⁸<https://books.google.hr/books?id=Z3fiAAAAMAAJ> (2.5.2018.)

⁴⁹<https://books.google.hr/books?id=5G5gAAAAMAAJ> (2.5.2018.)

⁵⁰<https://books.google.hr/books?id=KuFUCgAAQBAJ> (2.5.2018.)

Jedna od prvih asocijacija na Kinu i Kineze svakako je Kineski zid. Navedeni toponim motivacija je dvama frazemima koji su podudarni u hrvatskom i ruskom jeziku:

китайская стена (*dosl.* kineski zid)

„Нужна какая-то **китайская стена**, чтобы оградить свою душу, сознание, сердце от этих влияний“, признавался в письме к Горькому Федин.⁵²(G)

kineski zid

*PAVAO NOVOSEL: Samoupravljanje i veliki **kineski zid** komunikacije*⁵³(G)

Frazem ima preneseno značenje 'nepremostiva prepreka, potpuna izolacija *koga, čega*'. Toponim je u frazemima u potpunosti desemantiziran pa je opravdano što je napisan malim početnim slovom. U sljedećem hrvatskom frazemu ostvaruje se isto značenje:

odijeliti se kineskim zidom

*Jedino je Metternichov sistem, premda je već pucao te se lomio i premda mu je evropski ugled naglo padao, još uvijek nepomirljiv stajao spram novoga duha vremena, od kojega je htio da **odijeli** habsburške zemlje **kineskim zidom**.*⁵⁴(G)

U navedenim se frazemima etnonim ostvaruje u svome pridjevnom obliku.

e) Nijemac

U hrvatskoj frazeološkoj literaturi etnonim *Nijemac* dolazi samo u svojoj razgovornoj inačici *Švabo* odnosno *Švaba*. Navedeni je oblik veoma raširen premda je pokrajina Švapska samo dio Njemačke. *Švabama* su se nazivali i „naši“ ljudi koji su otišli u Njemačku na privremeni rad koji se na kraju protegnuo do mirovine, a u domovinu su se vraćali samo na odmor. (Opačić 2015.) Prema Ivanetić i Karlavaris-Bremer (1999a: 56), hrvatski su frazemi s komponentom *Švabo* arhaizirani te svjedoče o svojedobnom vrednovanju Nijemaca u Hrvatskoj kada su stereotipi bili odraz iskustva s kolonistima iz njemačkih zemalja. U sljedećem frazemu koji ima značenje 'ne umjeti raditi neki posao' Nijemci su prikazani kao nevješti i smotani ljudi:

⁵¹<https://books.google.hr/books?isbn=5040015909> (2.5.2018.)

⁵²https://books.google.hr/books?id=8tI_AQAIAAJ (2.5.2018.)

⁵³<https://books.google.hr/books?id=MukoAAAAYAAJ> (1.5.2018.)

⁵⁴<https://books.google.hr/books?id=-YMQAQAAMAAJ> (1.5.2018.)

natezati se kao Švaba s gaćama

*Gardna čaša dodje u to ime i punu ju Bonkulović prime. **Ko gaćama Švaba – nateže se.** Na tri puta jedva ju iztrese.*⁵⁵(G)

Sljedeći dvodijelni poredbeni frazem upućuje na napornu i dosadnu osobu koja uporno ponavlja iste riječi i ima značenje 'ponavljati nešto unedogled'

kao Švabo tra-la-la [ponavljati, govoriti]

*Stari kao navijen melje li melje, klepeće, sinovi se posprduju, gurkaju: „kako mu već jednom ne ujadi, vazda jedno isto, **kao Švabo tralala**“.*⁵⁶(G)

Prvotno se izraz odnosio na neprestano ponavljanje iste melodije, no kasnije se otegnuo i na sve što se unedogled ponavlja. U navedenom rečeničnom primjeru frazema u upotrebi dolazi do pravopisne varijante onomatopejske riječi *tra-la-la* koja je napisana sastavljeno, kao jedna riječ, što se može objasniti kao posljedica neujednačenosti u pisanju frazema, ali i uzvika i onomatopejskih riječi općenito. Sljedeći frazem ima značenje 'biti glup, budala':

ludi Švabo

*Ne bih još toliko prigovarao, da nas je Francuz svojom kulturom tako obladao; al taj **ludi Švabo**, koji drugo ne zna nego oponašati Francuza i Engleza.*⁵⁷(G)

Sljedeći frazem ima značenje 'upropastiti koga':

srediti koga kao Švabo Bosnu

Frazem sadrži u svome pamćenju povijesno iskustvo o austro-ugarskoj okupaciji i aneksiji Bosne. (Bilić 2013:227) Svi u literaturi potvrđeni hrvatski frazemi s etnonimskom inačicom *Švabo* negativno su konotirani. Ipak, treba spomenuti da se u Hrvatskoj etnonim *Švabo* koristi i u pozitivnom značenju kada se ukazuje na nečiju točnost, marljivost i urednost. (Pintarić 1997: 164)

U ruskoj frazeološkoj literaturi etnonim *Nijemac* potvrđen je samo u svome standardnom obliku *немец*. Nijemci se u nekoliko potvrđenih ruskih frazema spominju u kontekstu rata. Rusi i Nijemci su u obama svjetskim ratovima bili na različitim stranama, a

⁵⁵<https://books.google.hr/books?id=gGpcAAAACAAJ> (1.5.2018.)

⁵⁶<https://books.google.hr/books?id=mt8KAQAAMAAJ> (1.5.2018.)

⁵⁷<https://books.google.hr/books?isbn=9533281987> (1.5.2018.)

Drugi je svjetski rat, zbog brojnih krvavih sukoba, osobito utjecao na odnos dviju nacija. Sljedeći se frazem koristi kao uzvik te ima značenje 'nešto neočekivano, smiješno'. Njime govornik izražava čuđenje prema apsurdnosti neke situacije:

кино и немцы! (*dosl.* kino i Nijemci!)

То, что случилось дальше, Иван Савельевич назвал бы „кино и немцы“ – была у него такая смешная присказка.⁵⁸(G)

Frazem je nastao poslije Drugoga svjetskog rata kada su se u Sovjetskom Savezu masovno snimali ratni filmovi za mlade u kojima su se Nijemci redovito ismijavali i prikazivali kao izrazito glupi i nesposobni. Sljedeći frazem humorističnoga tona ukazuje na neki 'važan, ozbiljan događaj': (Мокиенко и Никитина 2007: 279)

это вам не в немецкие каски срать (*dosl.* ne smijete srati u njemačke kacige)

Ибо снежный шлейф с ветром при температуре ниже - 15 (она была где то - 18 - 20) - это я вам скажу „не в немецкие каски срать“.⁵⁹(Y)

U pozadinskoj je slici frazema upozorenje da se njemačke vojnike treba shvaćati ozbiljno. Sljedeći je frazem motiviran ponašanjem žena koje su za vrijeme Drugoga svjetskog rata bile ljubavnice nekom Nijemcu. Ako bi se takva veza dokazala, kazna za takvu „suradnju s okupatorom“ bila je 10 godina zatvora. (Мокиенко и Никитина, 2007: 512) Frazem ima preneseno značenje 'razvratna, neodgojena žena':

немецкая подстилка (*dosl.* njemačka priležnica)

„Сучка! Немецкая подстилка!“. Что уж так гневил Полю, объяснить было нетрудно.⁶⁰(G)

Sljedeća dva frazema odražavaju stereotype prema Nijemcima kao pripadnicima druge vjeroispovijesti. Sljedeći je frazem motiviran neprimjerenim gozbama koje su se održavale za vrijeme posta (Мокиенко и Никитина, 2007: 385) i ima frazeološko značenje 'neprimjerena zabava, uživanje':

справлять немецкую масленицу (*dosl.* slaviti njemačku Maslenicu)

⁵⁸<https://books.google.hr/books?isbn=5457091147> (1.5.2018.)

⁵⁹<http://www.diary.ru/~Frozen-AMD/p150833816.htm?oam> (1.5.2018.)

⁶⁰<https://books.google.hr/books?isbn=5446718194> (30.4.2018)

*И теперь еще справляет „немецкую масленицу“ русский люд, вдоволь не успевающий нагуляться за неделю.*⁶¹(G)

Frazem upućuje na to da su Nijemci slavili svoju „Maslenicu“ u razdoblju kada bi trebali postiti. U pozadinskoj je slici sljedećega dijalektnoga frazema slično značenje. Kritiziraju se 'ljudi (konkretno Nijemci) koji se ne pridržavaju ruskih vjerskih običaja'. (Мокиенко и Никитина 2007: 432)

русский немец (*dosl.* ruski Nijemac)

*Шульц был русский немец и едва ли не лучше говорил по-русски, чем по-немецки, но физиономия и вся повадка были у него тевтонские, а его манеры и обычаи еще более соответствовали классическому представлению о грубом, нахальном и лукавом германце.*⁶²(G)

f) Židov

Židovi su narod porijeklom iz Mezopotamije koji pripada veoma staroj, semitskoj grupi naroda. Njihova povijest seže u 20. stoljeće pr. Kr. te se smatra da je njihova kultura temelj europske kršćansko-helenističke civilizacije. (Mršić 2000: 309) Židovi su oduvijek bili poznati kao uspješni trgovci i vješti trgovački posrednici. Iako su bili marljivi i sposobni, uvijek se lokalno stanovništvo prema njima odnosilo kao prema *drugima*. U Dubrovniku i danas postoji Žudioska ulica nazvana prema židovskome getu iz vremena Dubrovačke Republike, jedina ulica u Republici u kojoj je bilo dozvoljeno stanovati Židovima. U 20. stoljeću dolazi do velike promjene za hrvatsku židovsku zajednicu. Početkom je stoljeća u Hrvatskoj živjelo približno 20 000 Židova, no promjene se naziru već početkom 30-ih godina porastom antisemitizma u Kraljevini Jugoslaviji. Za vrijeme vladavine NDH i ustaškoga režima dogodio se holokaust u kojem je stradalo oko 80% Židova s hrvatskih prostora. Preživjeli Židovi uglavnom su se odselili u novostvorenu državu Izrael. Prema popisu stanovništva iz 2011. godine procjenjuje se da u Hrvatskoj živi do 2000 pripadnika židovskih zajednica. (Hrvatska enciklopedija LZMK) U Rusiji antisemitizam bilježi dugu povijest. Od 18. stoljeća žive u strogo određenim područjima, a usto neprekidno trpe brojne progone i pogrome. Zanimljiv je pokušaj Josifa Staljina da osnuje Židovsku autonomnu oblast koja bi pripadala samo njima. U praksi ideja nije zaživjela jer je oblast odlučio smjestiti u jedno od

⁶¹<https://books.google.hr/books?id=ZtgSAQAAlAAJ> (1.5.2018.)

⁶²<https://books.google.hr/books?isbn=5517954596> (1.5.2018.)

najudaljenijih područja Sibira. Židovi su oblast uglavnom napustili nakon osnutka države Izrael. (Russia Beyond) U svojoj je knjizi *Židovi i Rusi – dva stoljeća zajedno* Solženjicin zaključio kako židovstvo nije nacionalnost, nego prije svega socijalna uloga specifičnog tuđinca, *onog koji nije kao svi ostali*.⁶³

U hrvatskoj frazeološkoj građi, osim standardnoga etnonima *Židov*, potvrđena je i pejorativna razgovorna inačica etnonima *Čifut*. Porijeklom je iz turskoga jezika te je naziv kojim su se pogrdno nazivali Židovi za vrijeme vladavine Osmanskog Carstva na našim prostorima. U Rusiji se u 19. stoljeću koristio naziv *жид* za Židove, no ubrzo je poprimio izrazito negativnu konotaciju. U Ruskom je Carstvu zbog toga novi službeni naziv za Židove postao *еврей* koji se zadržao do danas. Riječ *жид* danas u ruskome jeziku ima značenje 'škrtac' te je veoma neprimjereno i uvredljivo tako osloviti pripadnika židovske zajednice. (Academic.ru) Takvoga otpora nikada nije bilo u Hrvatskoj te se do danas zadržao stari etnonim *Židov*.

Židove prate brojne predrasude i ukorijenjeni stereotipi već stoljećima. Antisemitizam je postojao svuda gdje su Židovi živjeli izvan Palestine. Kanadski je psiholog S. L. Wax 1948. godine proveo zanimljiv eksperiment. Obratio se velikom broju hotela s dvama pismima s molbom da mu se rezervira soba. Jedno je pismo potpisao s gospodin Greenberg, a drugo s gospodin Lockwood. Gotovo svi hoteli su pozitivno odgovorili gospodinu Lockwoodu, dok je samo trećina hotela htjela gospodina Greenberga kao gosta. S obzirom da je Greenberg tipično židovsko prezime, očito se u ovom slučaju radilo o antisemitizmu. Na osnovu etničke predrasude gospodina Greenberga većina je hotela odbila i pokazala na taj način izvjesno neprijateljstvo prema njemu. (Supek 1992: 56) U srednjem su vijeku Židovi bili prisiljeni baviti se trgovinom i bankarstvom jer im je u mnogim državama bilo zabranjeno da se bave obrtom i poljodjelstvom. Zato se Židove i danas nerijetko povezuje s novcem te su stereotipno veoma bogati. Sljedeći frazem ima značenje 'obogatiti se':

убить жида (*dosl.* ubiti Židova)

Убить жида, чтобы купить пистолет

Убить жида, чтобы ты был вооружен.⁶⁴(G)

⁶³www.zarez.hr/clanci/solzenjicin-i-zidovsko-pitanje (4.5.2018.)

⁶⁴<https://books.google.hr/books?id>, (4.5.2018.)

Primjer u upotrebi navedenoga frazema stihovi su pjesme istoimenoga naziva ruske *punk-rock* grupe *Инструкция по выживанию*. Pjesma je izazvala kontroverze zbog naslova koji navodno vrijeđa Židove, no autor pjesme Roman Neumoev tvrdio je da se koristio izrazom kriminalnoga žargona koji ima isključivo značenje 'obogatiti se'. Njegove su pristalice također isticale činjenicu da je *жид* riječ koja danas u Rusiji prije svega ima značenje 'škrtica, pohlepnik' te da ju prosječan čovjek uopće ne povezuje sa Židovima.⁶⁵ Sljedeći hrvatski frazem motiviran je stereotipom o židovskoj škrtosti i ima značenje 'jako škrt':

škrt kao Židov

*Mnogi pijanci, gospodine, htjeli bi piti na dug, a ja im ne dam pa kažu da sam škrt kao Židov.*⁶⁶(G)

Sljedeći frazem podudaran je u dvama jezicima - *vječni Žid*, odnosno *вечный жид*. Nije neobično što je u obama jezicima potvrđen navedeni frazem jer je lik *Vječnoga Žida* poznat u cijeloj Europi još od ranoga srednjeg vijeka. Srednjovjekovna kršćanska legenda o Židovu koji nije pomogao Isusu Kristu na njegovu križnom putu sačuvana je u više inačica. Ahasver (najpoznatije ime za *Vječnoga Žida*) je zbog nepravde prema Kristu osuđen na vječno lutanje po svijetu do sudnjega dana. (Mršić 2000: 24) U prenesenome, frazeološkom značenju *vječni Žid* simbolizira 'lutalicu, nemirnoga čovjeka bez domovine':

vječni Žid

*Da ga je u onaj par smotrla naša koja krasotica, koja poznaje gospodina Eugena Sue-a, bila bi nam rekla, da je to „vječni Žid“. I duše mi, to vam je glavom bio „vječni Žid“, najstarija skitalica na tom božjem svijetu.*⁶⁷(G)

вечный жид

*Он — древняя душа, но за множество приходов на Землю так и не определился... — Что, вечный жид, что ли? — подхихикнул кто-то из делегации светлых сил, но Транквиил слабым взмахом руки установил тишину.*⁶⁸(G)

Navedeni frazem razlikuje se od većine frazema sakupljenih u korpusu jer je motiviran srednjovjekovnom legendom, a ne etničkim stereotipom. Razgovorna pejorativna inačica

⁶⁵ <https://man-with-dogs.livejournal.com/311824.html> (4.5.2018.)

⁶⁶ <https://books.google.hr/books?id=K4A1AQAIAAJ> (4.5.2018.)

⁶⁷ <https://books.google.hr/books?isbn=9533283157> (3.9.2018.)

⁶⁸ https://www.e-reading.club/bookreader.php/1017787/Dezhnev_-_God_brodyachey_sobaki.html (4.5.2018.)

etnonima *Čifut* u hrvatskome jeziku ostvaruje se u poredbenim frazemima uz glagole u značenju 'puno pušiti', 'jako smrdjeti' i 'puno psovati':

pušit kak Čifut

*Nit sam kroner nit pušim ko čifut. Zapalim cigaretu , al ne zbog reklame nego iz gušta , jer mi paše , jer me oslobađa stresa , jer mogu imat pet minuta odmora dok radim.*⁶⁹ (G)

smrdit ko Čifut

*Oni su u Bosni od svakog prezirani; vele, da svaki smrdi, pa i kad koga hoće da naruže, vele mu: „smrdiš kao čifut!”*⁷⁰(G)

kjet kod Čifut

Prema navedenim hrvatskim dijalektalnim frazemima Židovi su prljavi i neugledni, puno puše i psuju. U ruskoj građi nisu potvrđeni frazemi u kojima su Židovi povezani s takvim predodžbama. Osim navedenih frazema negativne konotacije, u znanstvenome članku *Turcizmi u frazemima hrvatskih govora* Silvane Franić i Sanje Zubčić (2014: 115) potvrđen je jedan hrvatski frazem u kojem su Židovi predstavljeni u iznimno pozitivnom svjetlu:

bit kaj Čifut

Značenje je frazema 'vrijedan, marljiv', dakle *Čifuti* simboliziraju ljude koji su vrijedni, sposobni i snalažljivi.

5.2 Etnonimi zastupljeni samo u hrvatskome jeziku

a) Bosanac

O Bosancima u Hrvatskoj postoje brojni stereotipi. U već spomenutome asocijativnom istraživanju *Slaveni u jezičnoj slici svijeta govornika hrvatskoga jezika* (Barčot 2018: 13), Hrvatima je prva asocijacija na Bosance *ćevap*, a zatim su to *vic*, *vicevi*, *humor* i *Mujo*. U potpoglavlju o Turcima već se ukazalo na ime Mujo kao na tipično bosansko ime. Veoma su popularni vicevi o Muji i Hasi u kojima oni predstavljaju tipične Bosance. Preko imena Muje i Hase konotiraju se i asociiraju osobine cijele zajednice te se na taj način izražavaju uvriježeni stereotipi o Bosancima. (Raguž 1979: 22) Sljedeće po čestotnosti asocijacije u spomenutome

⁶⁹blog.dnevnik.hr/nenek/2004/12/index (4.5.2018.)

⁷⁰<https://books.google.hr/books?id=3ndcAAAACAAJ> (4.5.2018.)

istraživanju bile su *glup, tup, tupav i budala*. Stereotip o gluposti Bosanaca potvrđen je i u sljedećem poredbenom frazemu sa značenjem 'jako glup':

glup kao Bosanac

*(...) da puši jednu za drugom, sarajevsku Drinu naprimjer (ako se još proizvodi), da non-stop fura pet dana staru jaserarafatsku bradu, da je **glup kao svi Bosanci**.*⁷¹(G)

Sljedeći frazem, prema Ivani Vidović Bolt (2007: 210), ima široki spektar negativnih značenja. Može označavati 'glupu, nesposobnu i nesnalažljivu, ali i neuglednu te neurednu osobu':

kao Bosanac [biti, izgledati]

*Dok sam tanjure sastrugao, zapuši se na stolu Tomaševa crnakafa, koju **kao pravi Bosanac** ispijem s cigaretom u ustima, a onda se s novinama zavalim ukrevet.*⁷²(G)

U navedenom primjeru frazema u uporabi naglasak je na pretjeranom ispijanju kave i pušenju Bosanaca. Sljedeći citat pripada tzv. *precedentnim tekstovima* te ima ironično značenje 'tako ti je kad imaš posla s primitivcem': (Pintarić 1997: 164)

tako ti je, mala moja, kad ljubi Bosanac

*Kada bih ja napravila grešku, ili bih zbog nečega bila nezadovoljna, ili ako bih se udarila ili pala, ona je govorila: - **Tako ti je mala moja kad ljubi Bosanac...***⁷³(G)

Precedentni su tekstovi općepoznati i vezani uz situacije koje su bliske većini predstavnika određene nacije, tj. određene jezično-kulturne zajednice. (Barčot 2017: 360) Sljedeći frazem ima značenje 'odbiti nekog':

bosanski grb

*Povremeno prošišao bi automobil. Jedan je zatrubio a mi smo napravile **bosanski grb**.*⁷⁴

Navedeni gestovni frazem odnosi se na lagani udar lijevom šakom po unutrašnjoj strani desne ruke u laktu. (HJP) Gesta se smatra nepristojnom te se na taj način u ovom frazemu ukazuje

⁷¹https://books.google.hr/books?id=M_oKAQAAMAAJ (4.5.2018.)

⁷²<https://books.google.hr/books?id=poE3AAAAMAAJ> (4.5.2018.)

⁷³<https://books.google.hr/books?isbn=8685831954> (4.5.2018.)

⁷⁴<https://books.google.hr/books?isbn=8663290039> (4.5.2018.)

na stereotip o nepristojnosti Bosanaca koji ju koriste. Sljedeći je frazem motiviran zamršenim političkim prilikama tipičnim za Bosnu:

bosanski lonac

*Ne vjerujem da itko zna što će se skuhati u **bosanskom loncu**, ali svatko može znati da se tu svašta kuha. Budući da je hrvatska pozicija i u Bosni ojačala zbog snage Hrvatske vojske, uočljive su barem dvije temeljne činjenice.*⁷⁵(G)

Navedeni je frazem primjer preslikavanja iz domene kulinarstva na političke prilike. (Ivanetić i Karlavaris-Bremer 1999b: 138) Iako su navedeni frazemi pretežno negativno konotirani, postoje i brojne pozitivne predodžbe Hrvata o Bosancima. To je potvrđeno u asocijativnome ispitivanju (Barčot 2018: 13) u kojemu se, prema odgovorima ispitanika, može zaključiti da se Bosance smatra druželjubivim (*druželjubivi, jarani, raja*) i duhovitim narodom (*duhoviti, šaljivi, zabavni*). Između ostalih reakcija, može se još spomenuti odgovor *cigareta* koji se može odnositi na činjenicu da Hrvati često odlaze, tj. da su često odlazili, u Bosnu i Hercegovinu samo zbog jeftinih cigareta. (*ibid.*)

b) Vlah

Vlasi su pripadnici romaniziranoga naroda jugoistočne Europe. Etnonim se izvorno odnosio na Rumunje ili Talijane na balkanskom prostoru, no s vremenom je poprimio i brojna druga (negativno obojena) značenja: stranac, neugledna osoba, seljak, pravoslavac. (Hrvatska enciklopedija LZMK) U srednjem vijeku Vlasima su se nazivali stočari iz unutrašnjosti Balkana. Nedostatak pisanih izvora otežava praćenje Vlaha kroz povijest te nije jednostavno definirati taj starobalkanski narod. Sljedeći frazem ima značenje 'istući, izmlatiti *koga*':

izmijesiti (smotati) koga kao Vlah <pit>

*Svi beogradski listovi, osim dvaju, pocijepaše grofa ko hodža bundu, ko svinja vreću. Izjedoše ga ko Vlah pitu.*⁷⁶(G)

Konotacija frazema je negativna i kritizira vlaško pripremanje hrane. U navedenom primjeru frazema u upotrebi došlo je do varijantnosti glagolske sastavnice. Frazeološko značenje nije

⁷⁵<https://books.google.hr/books?isbn=953601615X> (4.5.2018.)

⁷⁶<https://books.google.hr/books?id=DpNiAAAAMAAJ> (4.5.2018.)

se promijenilo, iako je upotrijebljen glagol *izjesti*. Motivacija je sljedeće uzrečice vlaško nepoznavanje vjerskih običaja i ima značenje 'ne zna *tko što*, ne razumije se *tko u što*':

što zna Vlah što je velika misa

*Nato se šjora Marietta (jednoć Mare) sjetila narodne poslovice i nekako ponosno odsjekla, kao da tjera ispred sebe neku drvenu i nemilu prikazu: Nije za vlaha velika misa!*⁷⁷(G)

U navedenom je primjeru u upotrebi došlo do strukturne modifikacije frazema. Frazem je modificiran kako bi se prilagodio komunikacijskom potrebama teksta. Ipak, frazem je zadržao djelomičnu prepoznatljivost temeljnoga oblika. Sljedeći frazem ima značenje 'pokrivanje pravoga stanja, skrivena namjera':

da se Vlasi ne dosjete

*Da formalno danas pod pritiskom i priznaju Dinastiju, to bi bila obična varka, da se Vlasi ne dosjete, ne treba zaboraviti da su na vlas isto tako radili i u Austriji.*⁷⁸(G)

U pozadinskoj je slici frazema nepovjerenje prema Vlasima, pred njima se skrivaju prave namjere.

c) Crnogorac

S Crnogorcima se stereotipno povezuje lijenost što potvrđuje sljedeći poredbeni frazem sa značenjem 'jako lijen':

lijen kao Crnogorac

*Profesorica koja smatra da su zadaćnice monstruoze te misli da joj seučenici rugaju kada pišu „ovakve gluposti i nebuloze“, ovaj put je prešla i preko političke nekorektnosti, kao što je ona da je Tenin otac lijen poput kakvog Crnogorca.*⁷⁹ (G)

U već spomenutom asocijativnom ispitivanju *Slaveni u jezičnoj slici svijeta govornika hrvatskoga jezika* (Barčot 2008: 14) čak 40 % ispitanika okarakteriziralo je Crnogorce kao lijene (*lijenost, lijen, lijeni, lijenčina, polako, lazy, ležanje, izležavanje, ljenčarenje, neradnici*). Jedan od odgovora je i *stolica pokraj kreveta* koji asocira na vic o Crnogorcu koji

⁷⁷<https://books.google.hr/books?id=62IxQAAlAAJ> (4.5.2018.)

⁷⁸<https://books.google.hr/books?id=nYowAAAIAAJ> (4.5.2018.)

⁷⁹<https://www.lupiga.com/vijesti/legendarne-zadacnice-uvijek-cu-bitu-mlad-u-dusi> (2.5.2018.)

pokraj kreveta ima stolicu kako bi se odmorio nakon spavanja. Osim lijenosti, Hrvati smatraju Crnogorce visokima i crnomanjastima (*visok, kršni momci, stasit, brkovi, crna kosa i brada*) te ponosnima (*ponosan, ponosit, čojstvo*), a česte su asocijacije i na njihovu atraktivnu obalu (*prekrasno crnogorsko primorje, turistička destinacija ljeti, odmor, more, obala*).

d) Čeh

U znanstvenome radu *Crikvenički poredbeni frazemi i njihovi ekvivalenti u hrvatskome jezičnom standardu* (2013: 365) Barbare Kovačević i Martine Bašić potvrđen je sljedeći dijalektni frazem koji ukazuje na 'veliku brojnost koga':

ima koga kako Čehi

Značenjski je ekvivalent već navedenim frazemima (*ima koga kao Rusa, ima koga kao Kineza*), no nema istu motivaciju. Ovaj frazem nije motiviran mnogoljudnošću češkoga naroda, već činjenicom da su Česi na crikveničkom području dugi niz godina bili najbrojniji turisti. Predodžbe o Česima nisu se promijenile do danas pa su u asocijativnome ispitivanju *Slaveni u jezičnoj slici svijeta* jedne od najbrojnijih asocijacija na Čehe bile *more, gosti ljeti, naši turisti, luftić*, a spominje se tekstu i nefiksirani frazem *pocrvenit ko Čeh* kao veoma frekventan u razgovornome jeziku na hrvatskoj obali. Osim navedenih asocijacija povezanih uz Čehe kao turiste, uz njih se vežu i asocijacije na *pivo*, prijestolnicu *Prag*, štedljivost čeških turista (*pašteta i paštete*) te na češki način nošenja sandala s čarapama (*smiješni, sandale, japanke s čarapama*). (Barčot 2018: 14)

e) Slovenka

Uz etnonim *Ciganka*, ovo je jedini etnonim u hrvatskome dijelu korpusu koji se odnosi na ženski spol. Pojavljuje se u sljedećem frazemu koji označava 'raspuštenu i razuzdanu djevojku', a nastao je na osnovi raširenoga stereotipa o „darežljivim“ Slovenkama u bivšoj Jugoslaviji:

tako mlada pa već Slovenka

*Sve do sinoć bio sam uvjeren da je ona stara „tako mlada a već Slovenka“ čisti ksenofobični šupljak, no da me pitate jutros, bez imalo promišljanja bih rekao da je istina!*⁸⁰(G)

⁸⁰<https://blog.dnevnik.hr/pastasuta/2006/05/1621127961/tako-mlada-a-vec-slovenka.html> (13.9.2018.)

U navedenom asocijativnom ispitivanju nisu potvrđeni odgovori koji bi potvrdili stereotip o razuzdanosti Slovenki kod Hrvata danas. Umjesto toga, prva je (negativno konotirana) asocijacija na Slovence *Janez*, često slovensko ime. Pogrdno ih se naziva još i *alpski Srbin* te *jazavac*. Jazavac je riječ koja pripada mladenačkome žargonu i ima značenje 'jadnik' i/ili 'debil, kreten'. Slovenci se smatraju s jedne strane škrtima, hladnima i umišljenima, a s druge strane smatra ih se naprednijima od Hrvata, marljivima i discipliniranima. Potvrđen je i ironičan odgovor „*velika država*“ kojim se ismijava površina slovenskoga teritorija, dok odgovor *Piranski zaljev* asocira sukob dviju država oko navedenoga teritorija. (Barčot 2018: 17)

f) Srbin

Etnički stereotipi i predrasude mogu postati veoma izraženi i neprijateljski obojeni kada među grupama (narodima) postoje tenzije, a u socijalnoj klimi tenzije i konflikata vrlo ih je teško iskorijeniti. Stereotipi ljudima često služe kako bi dali objašnjenje složenih i stresnih događaja, odnosno kako bi očuvali vrijednosti i razlikovanje od drugih ili opravdali određene kolektivne akcije. (Skoko 2011: 34) Odnosi Hrvata i Srba bili su vrlo intenzivni i osobito opterećeni, a to se održava u frazeologiji. Srbima se stereotipno ne može vjerovati što je motiviralo sljedeći frazem koji ima značenje 'puno, pretjerano lagati':

lagati kao Srbin

*Nedić sada laže, jer mora lagati, kao što svi Srbi sada lažu i moraju lagati.*⁸¹(G)

Nepovjerenje prema Srbima potvrđeno je i u navedenom asocijativnom ispitivanju (*podmukao, opasnost, oprez, opet spremaju rat*). Najčešća je reakcija na Srbe *rat* te s time povezane druge reakcije: *agresor, četnik, devedesetprva, tri prsta, oružje, mržnja, naši neprijatelji, neprijatelj, neslaganje*. S druge strane, Srbe se i pozitivno percipira kao zabavne i gostoljubive (*humor, zabava, gostoljubiv, gostoljubivost*) te zgodne i crnomanjaste (*crna kosa, visok stas, tmasto, zgodan, šarmantan, uglađen, dasa*). (Barčot 2018: 17)

⁸¹<https://books.google.hr/books?id=LjBMAAAAMAAJ> (4.5.2018.)

5. 3 Etonimi zastupljeni samo u ruskome jeziku

a) Tatarin

Tatari su narod turkijskog porijekla koji je nastanjen u istočnoj Europi i Aziji. Oko 5,5 milijuna Tatara živi danas na području Ruske Federacije. Najviše ih je u Tatarstanu sa središtem u gradu Kazanju, okosnici kulturnoga i intelektualnoga života Tatara. (Hrvatska enciklopedija LZMK) Rusi su s Tatarima od davnina vodili brojne ratove i razvili su brojne negativne predodžbe o tatarskome narodu. Motivacija je sljedećega frazema predodžba o Tatarima kao ljudima s najgorim osobinama. Frazem se koristi kao uzvik te ima značenje 'nešto teško, nepoželjno'. Njime govornik izražava svoje neodobravanje prema nekome ili određenoj situaciji:

не дай Бог лихому татарину (*dosl.* ne daj, Bože, ni najgorem Tatarinu)

*Как жил? Не дай Бог лихому татарину. Жил в просторной квартире, между небом и землей, ни с боков ни сверху нет ничего.*⁸²(G)

Frazem je značenjski gotovo podudaran s nekim već navedenim frazemima koji se odnose na Rome (npr. *ni s crnim Ciganinom ne bih tako postupao*). Etonimi *Tatarin* i *Rom* motivirali su značenja frazema stereotipom o njihovim najgorim karakternim osobinama. Još jedna potvrda da Rusi slično percipiraju dva naroda sljedeći je frazem u kojem se etnonim Tatarin može zamijeniti etnonimom Rom bez da se promijeni značenje frazema ('baviti se bespotrebnim stvarima, ništa ne raditi'):

искать кобылу у татарина (у цыган) (*dosl.* tražiti kobilu u Tatarina (u Ciganina))

*Сыщи у татарина кобылу, а у раскольника пона.*⁸³(Y)

Tatari stereotipno izazivaju sumnjičavost i nepovjerenje, a to se izražava u sljedećem frazemu koji ima značenje 'ološ, sumnjiva skupina ljudi':

татарская орда (*dosl.* tatarska horda)

И только в самый лютый мороз, когда и дышать нечем, и волки оголодают и озвереют до последней степени, прибивается эта татарская орда к дому, прислонившись к

⁸²<https://books.google.hr/books?isbn=5998923960> (4.5.2018.)

⁸³dic.academic.ru/dic.nsf/dahl_proverbs/3228/Сыщи (4.5.2018.)

*бревнам избы, греет то один, то другой бок и жалобно на хозяина поглядывает:
„Прости нас, непутевых, больше блудить не станем сроду!“⁸⁴(G)*

Navedeni frazem ima značenjski ekvivalent u jednom frazemu u korpusu koji se odnosi na Rome: *цыганский профсоюз*. S Tatarima se često povezuje stanje 'potpunog ravnodušja':

нам, татарам, все равно (*dosl.* nama, Tatarima, potpuno je svejedno)

*Не хочется – не репетируй,— ответил Ионис и встал с барьера, собираясь
рассаживать животных по клеткам.— **Нам, татарам, все равно.**⁸⁵(G)*

Najčešće se njihova ravnodušnost odnosi na izbor pića pa je uz frazem česta dopuna: **что водка, что пулемет, лишь бы с ног валило** (*dosl.* votka ili mitraljez, samo da obara s nogu). Sljedeći frazem označava 'ružnu i razvratnu ženu':

татарская подстилка (*dosl.* tatarska prilježnica)

*Дальнейшую дискуссию с кацапченком считаю бессмысленной, вали в свою парашу, ак
нам на Украину и в Киев в частности не лезь, **татарская подстилка.**⁸⁶(Y)*

Pridjev *татарский* dodatno je potencirao izrazito negativnu konotaciju imenice *подстилка*. Sljedeći je frazem motiviran siromašnim izgledom Tatara:

татарин беспоясный (*dosl.* neshvaćeni Tatarin)

Frazeološko je značenje 'neuredan, siromašno odjeven čovjek'.

b) Švedanin

Sljedeća dva frazema, iako na prvi pogled djeluju bezazleno, imaju izrazito vulgarno značenje koje se odnosi na 'grupni spolni čin':

шведский бутерброд (*dosl.* švedski sendvič)

*Через два дня, встретившись со Светланкой в коридоре диспетчерской, я узнал, что
такое „шведский бутерброд“.⁸⁷(Y)*

⁸⁴<https://books.google.hr/books?id=ZVHqAAAAMAAJ> (4.5.2018.)

⁸⁵<https://books.google.hr/books?id=95UkAQAAlAAJ> (4.5.2018.)

⁸⁶https://www.pravda.com.ua/rus/columns/2010/10/5/5443507/view_comments/page_4/ (3.9.2018.)

⁸⁷http://samlib.ru/d/dworkin_e_n/55.shtml (3.9.2018.)

шведская семья (*dosl.* švedska obitelj)

*О, я все могу выносить, потому что я живу по шведской модели! У меня есть шведские стички, и даже, кажется, была шведская семья. — Боже мой! — воскликнул я.*⁸⁸(G)

Navedeni stereotip o seksualnoj slobodi Šveđana vjerojatno je nastao u 60-im godinama prošloga stoljeća kada je Švedska u svijetu bila percipirana kao zemlja niskoga morala i rasprostranjenoga slobodoumlja. (Y) Taj fenomen naziva se i danas *švedski grijeh* odnosno *swedish sin*. Značenje je sljedećega frazema 'naći se u bezizlaznom položaju':

погибнуть (пропасть, сгинуть) как швед под Полтавой (*dosl.* poginuti kao Šveđanin pod Poltavom)

*Не успев как следует заработать, алма-атинский вагоноремонтный завод погорел как швед под Полтавой.*⁸⁹(Y)

U semantičkome je talogu frazema pobjeda ruske vojske pod vodstvom Petra I. u bitki pod Poltavom u kojoj su Šveđani poraženi. (Fink-Arsovski 2002: 30)

c) Čukč

Čukči su ruska autohtona etnička skupina. Oko 16 000 pripadnika živi isključivo na Čukotki, regiji s možda najtežim klimatskim uvjetima u Ruskoj Federaciji. Tradicionalno su bili nomadi i bavili su se uzgajanjem sobova te lovom na kitove. Danas brojni mladi Čukči odustaju od tradicionalnoga načina života i sele u veće gradove. Zbog loše zdravstvene zaštite, niskoga socijalnog nivoa i surove klime prosječan životni vijek Čukča danas iznosi samo 45 godina.⁹⁰ Njihovi specifični životni uvjeti, izoliranost te niska stopa pismenosti u prošlosti uvjetovali su da ih se stereotipno smatra naivnima i priglupima. Sljedeći frazem ukazuje na 'mladu i prostodušnu djevojku':

наивная чукотская девочка (*dosl.* naivna čukčijska djevojka)

⁸⁸<https://books.google.hr/books?id=fOVQAQAIAAJ> (3.9.2018.)

⁸⁹https://phrase_dictionary.academic.ru (3.9.2018.)

⁹⁰*Russia Beyond*: <https://hr.rbth.com/lifestyle/79947-tko-su-%C4%8Dukoti>

*Приехала наивная чукотская девушка в Москву, ну надо ей как то родителям сообщить, что она мол приехала.*⁹¹(Y)

Primjer frazema u upotrebi početak je anegdote koja opisuje dolazak naivne mlade Čukče u veliku Moskvu. Sljedeći frazem odnosi se na 'naivnog mladića':

наивный чукотский мальчик (*dosl.* naivni čukčijski mladić)

*Наивный чукотский мальчик наконец нашёл время поставить на учёт Доджа.*⁹²(Y)

Dva navedena frazema značenjski su podudarna, samo što se prvi odnosi na mladu djevojku, a drugi na mladića. U pozadinskoj slici obaju frazema ističe se čukčijska naivnost.

5.4 Usporedba percipiranja (stereotipiziranja) drugih naroda u dvama jezicima

Etnonimi zastupljeni u frazeološkoj literaturi obaju jezika su: *Rom, Turčin, Rus, Kinez, Nijemac i Židov*. Pretežno su to narodi s kojima su i Rusi i Hrvati iskustveno bili povezani, posredno ili neposredno.

Najproduktivniji su frazemi s etnonimskom sastavnicom *Rom* u obama jezicima, što potvrđuje analizirani materijal. Semantički talog frazema s romskim etnonimom signalizira negativno vrednovanje njihova izgleda (*crn kao Ciganin*), osobina (*цыганская кровь*) i navika (*ženiti se kak Cigani*) te se ljude koji se ne uklapaju u svoju okolinu i ne zadovoljavaju neku društvenu normu pogrdno naziva *Ciganima*. Ekvivalentni frazemi u dvama jezicima motivirani su romskom tamnom puti.

Kod frazema u kojima se spominju pripadnici turskoga naroda došlo je do najvećega nesrazmjera u zastupljenosti u dvama jezicima jer je potvrđeno samo nekoliko ruskih frazema, dok su u hrvatskoj frazeološkoj literaturi frazemi s etnonimom *Turčin* i etnonimskom pridjevnom izvedenicom *turski* iznimno frekventni. Ta činjenica ne iznenađuje jer su odnosi Hrvata i Turaka kroz povijest bili puno intezivniji i opterećeniji te naslijeđena (negativna) slika Turaka iz prošlosti uvelike utječe na suvremenu predodžbu o njima. Frazemi s etnonimom *Turčin* u hrvatskoj su frazeologiji uglavnom iznimno negativno obojeni i motivirani su stereotipima o njihovim lošim osobinama (*biti gori od Turčina*) i navikama

⁹¹<https://humornet.ru/24569-priehala-naivnaya-chukotskaya-devushka.html> (3.9.2018.)

⁹²<https://www.drive2.ru/l/871826/> (3.9.2018.)

(*pušiti kao Turčin*). Zanimljivo je da između dvaju jezika dolazi do podudarnosti u frazemima koji se odnose na tipičan turski način sjedenja 'na podu, s podvijenim nogama' (*sjediti po turski, сидеть (садиться и т.п.) по-турски*).

Percepcije Hrvata o Rusima i Rusa o sebi samima u frazeologiji uglavnom se razlikuju. Analizirani hrvatski etnonimski frazemi motivirani su negativnim stereotipima o mnogoljudnosti Rusa (*ima koga kao Rusa*) te njihovim lošim navikama (*piti kao Rus, pušiti kao Rus*). Do podudaranja u percipiranju ruskoga naroda dolazi kada je riječ o (auto)stereotipu o prekomjernoj konzumaciji alkohola Rusa koji je motivirao ruski frazem *сто (триста) лет со дня рождения русской балалайки* te hrvatske frazeme *pijan kao Rus* i *piti kao Rus*. Semantički talog ruskoga frazema ukazuje na to da će Rusi uvijek naći povoda za opijanje. Osim navedenoga negativnog autostereotipa, Rusi u frazeologiji pozitivno vrednuju svoj jezik (*говорит / сказать русским языком*) te nepoznavanje istoga dovodi do teškoća u komunikaciji (*по-русски не сговоришь*). Također, smatraju za sebe da su velikodušni i „široke ruke“ (*на русскую руку*).

U obama su jezicima Kinezi i njihovo pismo stereotipno simbol za nešto nerazumljivo što je motiviralo gotovo podudarne frazeme *<to je za mene> kinesko pismo* i *китайская грамота*. Treba istaknuti ruski frazem *китайский доброволец*, motiviran pozitivnim stereotipom o kineskoj marljivosti te hrvatski etnonimski frazem *biti pravi Kinez* motiviran kineskom mudrošću. Zajednička je i percepcija Kineskoga zida kao nepremostive prepreke što potvrđuju ekvivalentni frazemi *kineski zid* i *китайская стена*.

Frazemi s etnonimom *Nijemac* negativno su konotirani u obama jezicima. Dok su u hrvatskoj frazeologiji prisutni u obliku pejorativne etnonimske razgovorne inačice *Švabo* i frazemi su motivirani stereotipima o negativnim osobinama Nijemaca (*ludi Švabo, natezati se kao Švaba s gaćama*), u ruskoj su frazeologiji motivirani njihovim lošim navikama (*справлять немецкую масленицу*).

Židovi su također izrazito negativno konotirani u obama jezicima. Semantički talog signalizira negativno vrednovanje njihovih osobina (*škrt kao Židov, убитъ жуда*) i (u hrvatskoj frazeologiji) navika (*pušiti kak Čifut, kjet kod Čifut*). Potvrđeni su ekvivalentni frazemi *vječni Žid* odnosno *вечный жид* motivirani srednjovjekovnom legendom o Židovu koji se loše ponio prema Isusu na njegovu križnom putu. Iznimka je hrvatski frazem *bit kaj Čifut* koji odražava pozitivan stereotip o židovskoj marljivosti.

Etnonimi koji su prisutni u frazeologiji samo jednoga jezika uglavnom su pripadnici naroda s kojima su Rusi i Hrvati bili (ili još uvijek jesu) u neposrednom iskustvenom i geografskom kontaktu tijekom povijesti.

Etnonimi zastupljeni samo u hrvatskoj frazeologiji su: *Bosanac, Vlah, Crnogorac, Čeh, Slovenka i Srbin*. Sa svim su navedenim nacijama Hrvati bili u neposrednom kontaktu, a najzanimljiviji je primjer izravnoga iskustva s Česima kao turistima koji već desetljećima masovno dolaze ljetovati na hrvatsku obalu što se odrazilo u frazeologiji frazemom *ima koga kako Čehi*. Svi su narodi u ovoj skupini Slaveni, osim Vlaha, romaniziranoga naroda jugoistočne Europe. Asocijativno ispitivanje *Slaveni u jezičnoj slici svijeta govornika hrvatskoga jezika* (Barčot, 2018.) potvrdilo je većinu etničkih stereotipa o pripadnicima drugih slavenskih naroda odraženih u analiziranim etnonimskim frazemima.

Etnonimi zastupljeni samo u ruskoj frazeologiji su: *Tatarin, Švedanin i Čukč*. Nakon analize može se zaključiti da Rusi jako slično percipiraju Tatare i Rome te da im stereotipno pripisuju iste negativne osobine i navike (*цыганский профсоюз, татарская орда*).

6. ZAKLJUČAK

Analiza je očekivano pokazala malo podudarnosti između etnonimskih frazema dvaju jezika koji su nastali kao posljedica različitih iskustava i međusobnih kontakata hrvatskoga i ruskoga naroda s pripadnicima drugih naroda. Potvrđeno je samo nekoliko ekvivalentnih frazema (npr. *vječni Žid* odnosno *вечный жид*) te nekolicina njih koji su djelomično podudarni (npr. *ciganska posla* i *цыганская работа*)

Nakon analize može se zaključiti da zastupljenost istoga etnonima u dvama jezicima ne označava nužno istu produktivnost niti pripisivanje istih etničkih stereotipa, jer ipak su stereotipi predodžbe koje dijele prvenstveno ljudi s istom kulturnom osnovom. No, podudarnosti se ipak mogu utvrditi ako se govori o motivaciji frazema, odnosno etničkim stereotipima, koji nekad mogu biti zajednički za više kultura i jezika. Najbolji su primjer preklapanja svjetonazora ruske i hrvatske kulturne i jezične zajednice frazemi s etnonimom *Rom* u kojima se u obama jezicima odražavaju isti iznimno negativni stereotipi o njihovu izgledu, osobinama i navikama.

Frazemi su pretežno negativno konotirani u obama jezicima, no to ne iznenađuje jer je negativna konotacija za frazeologiju karakteristična. Iako je sklonost prema leksikalizaciji negativnoga stereotipa velika, potvrđeno je nekoliko frazema motiviranih pozitivnim stereotipom.

Etnonimsku frazeologiju može se smatrati gotovo posve „maskuliniziranom“ jer se etnonimski frazemi odnose pretežno na muški spol. Iznimki je svega nekoliko: *наивная чукотская девочка, tako mlada pa već Slovenka* te frazemi s etnonimom koji se odnosi na pripadnicu romske zajednice u obama jezicima (*Ciganka* odnosno *цыганка*). Što se strukture tiče, najčešće je riječ o frazemima poredbene strukture u hrvatskim etnonimskim frazemima, dok su kod ruskih etnonimskih frazema podjednako zastupljene strukture skupa riječi zavisnoga tipa i rečenične strukture frazema.

Etnonimi u frazemima najčešće su u potpunosti desemantizirani, no stereotipi o njima semantički su talog frazema i motivirali su preneseno, frazeološko značenje frazema. Može se zaključiti da su etnonimski frazemi najčešće motivirani *osobinama* i *navikama* drugih etnika koje su se ustalile kao stereotipi i ne odlikuju se opravdanom i objektivnom motiviranošću. Frazemi su puno rjeđe odraz konkretnih obilježja pripadnika nekoga naroda odnosno njihova izgleda, tjelesnih obilježja. Svega ih je nekoliko motivirano uočljivim karakteristikama poput

boje kože, očiju ili kose. Manji je broj frazema kojima pozadinska slika nije etnički stereotip, nego su motivirani nečim drugim kao npr. povijesnim činjenicama i događajima, srednjovjekovnom legendom, toponimom i sl.

Etnonimski frazemi u sebi sadrže čvrsta uvjerenja koja jesu ili su bila ukorijenjena u narodu i koja su otporna na vrijeme i promjene. Treba naglasiti potrebu da se frazemi s etnonimskom sastavnicom počnu sustavno bilježiti u rječnicima obaju jezika jer nose u sebi niz sociokulturnih značenja, pravi su rudnik povijesti i „spomenici nematerijalne kulturne baštine“.

7. LITERATURA

Knjige

Aronson, Elliot, Timothy Wilson i Robin Akert, 2005: *Socijalna psihologija*, Mate: Zagrebačka škola ekonomije i managementa, Zagreb.

Barčot, Branka, 2017: *Lingvokulturologija i zoonimska frazeologija*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb.

Bilić, Anica, 2013: *Mi i drugi u literarnom nusprostoru*, GKVK, Vinkovci.

Lippmann, Walter, 1995: *Javno mnijenje*, Zagreb, Naprijed.

Hrvatić, Neven, 2004: *Romi u Hrvatskoj: od migracija do interkulturalnih odnosa*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.

Oraić Tolić, Dubravka i Ernő Kulcsár Szabó, 2006: *Kulturni stereotipi: Koncepti identiteta u srednjoeuropskih književnostima*, FF press, Zagreb.

Pennington, Donald, 2001: *Osnove socijalne psihologije*, Naklada Slap, Jastrebarsko.

Supek, Rudi, 1973: *Društvene predrasude: Socijalno-psihološka razmatranja*, Radnička štampa, Beograd.

Rječnici

Anić, Vladimir, 2003: *Veliki rječnik hrvatskoga jezika*, Novi Liber, Zagreb.

Dautović, Matija, 2002: *Hrvatsko-ruski rječnik*, Školska knjiga, Zagreb.

Fink-Arsovski, Željka, 2002: *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*, FF press, Zagreb.

Fink-Arsovski, Željka, (et al.) 2006: *Hrvatsko-slavenski rječnik poredbenih frazema*, Knjigra, Zagreb.

Fink-Arsovski, Željka, (et al.) 2016: *Hrvatsko-romansko-germanski rječnik poredbenih frazema*, Knjigra, Zagreb.

Fink-Arsovski, Željka, Barbara Kovačević i Anita Hrnjak, 2010: *Bibliografija hrvatske frazeologije i popis frazema analiziranih u znanstvenim i stručnim radovima*, Knjigra, Zagreb.

Fink-Arsovski, Željka, Barbara Kovačević i Anita Hrnjak, 2017: *Bibliografija hrvatske frazeologije. Frazeobibliografski rječnik.*, Knjigra, Zagreb.

Kovačević, Barbara i Martina Bašić, 2012: *Crikvenički poredbeni frazemi i njihovi ekvivalenti u hrvatskome jezičnom standardu (Rječnik poredbenih frazema čakavskoga mjesnoga govora Crikvenice)*, Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 38/2, Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb.

Matešić, Josip, 1982: *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika*, Školska knjiga, Zagreb.

Menac, Antica, Željka Fink-Arsovski i Radomir Venturin, 2003: *Hrvatski frazeološki rječnik*, Naklada Ljevak, Zagreb.

Menac, Antica, Željka Fink-Arsovski, Irina Mironova Blažina i Radomir Venturin, 2011: *Hrvatsko-ruski frazeološki rječnik = Хорватско-русский фразеологический словарь*, Knjigra, Zagreb.

Menac, Antica, Željka Fink-Arsovski i Radomir Venturin, 2014: *Hrvatski frazeološki rječnik*, Naklada Ljevak, Zagreb.

Mršić, Dubravko, 2000: *Eponimski leksikon*, Matica hrvatska, Zagreb.

Poljanec, Radoslav Franjo i Serafima Madatova-Poljanec, 2012: *Rusko-hrvatski rječnik*, Školska knjiga, Zagreb.

Korać Tatjana, Antica Menac (ur.), Miljenko Popović, Miho Skljarov, Radomir Venturin, Renata Volos, 1979: *Rusko-hrvatski ili srpski frazeološki rječnik*, Školska knjiga, Zagreb.

Телия 2009 = *Большой фразеологический словарь русского языка. Значение. Употребление, Культурологический комментарий.* (пор ред. Б. Н. Телии), 2006: АСТ-ПРЕСС, Москва.

Войнова, Лидия Адольфовна, Влас Платонович Жуков, Александр Иванович Молотков и Александр Ильич Федоров, 2001: *Фразеологический словарь русского языка*, Астрель - АСТ, Москва.

Мокиенко, Валерий Михайлович и Татьяна Геннадьевна Никитина, 2007: *Большой словарь русских поговорок*, ОЛМА Медиа Групп, Москва.

Тихонов, Александр Николаевич (ред.), Анжелика Викторовна Королькова и Анатолий Михайлович Ломов 2004: *Фразеологический словарь современного русского литературного языка*, Издательство Финта и Издательство Наука, Москва.

Федоров, Александр Ильич, 2001: *Фразеологический словарь русского литературного языка*, Астрель - АСТ, Москва.

Znanstveni i stručni članci

Barčot, Branka, 2018: *Slaveni u jezičnoj slici svijeta govornika hrvatskoga jezika (lingvokulturološka perspektiva)*, Hrvatski prilozi 16. međunarodnom slavističkom kongresu u Beogradu, 20. – 27. kolovoza 2018., Zagreb, 9–19.

Bogović, Sanja, 1998: *Frazemi u Veberovim pripovijetkama*, Riječki filološki dani 2 (glavni urednik Marija Turk), Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 137–148.

Crnić Novosel, Mirjana i Maja Opašić, 2014: *Prilog kontrastivnoj analizi hrvatskih i makedonskih frazema s onimskom sastavnicom*, Македонско-хрватски книжебни, културни и јазични врски, Зборник на трудови од меѓународниот научен собир, Македонско-хрватски книжебни, културни и јазични врски одржан во Охрид од 27 до 29 септември 2013, Институт за македонска литература при Универзитетот “Св. Кирил и Методиј” во Скопје, Скопје, 281–296.

Dugandžić, Ana 2011: *Контрастивні дослідження української фразеології в Хорватії, Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур*, Випуск 16 (голов. ред. О. Л. Паламарчук), Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 52–64.

Ivanetić, Nada i Ute Karlavaris-Bremer, 1999a: *O nekim onimijskim frazemima u hrvatskom i njemačkom jeziku*, Riječ : časopis za slavensku filologiju, god. 5, sv. 1, Hrvatsko filološko društvo Rijeka, Rijeka, 50–61.

Ivanetić, Nada i Ute Karlavaris-Bremer, 1999b: *Onimijski frazemi i konceptualizacija svijeta*, Suvremena lingvistika, 47–48, Hrvatsko filološko društvo, Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb, 131–142.

Fink-Arsovski, Željka, 2001: *Hvatamo li za bradu Boga ili boga? O jednom pravopisnom problemu u frazeologiji*, *Filologija*, 36–37, HAZU, Razred za filološke znanosti, Zagreb, 139–148.

Fink-Arsovski, Željka, 2013 = Финк, Желька, 2013: *Сравнительные фразеологизмы: национальные и общеевропейские*, XV Международный съезд славистов, Nationales und Internationales in der slawischen Phraseologie, Национальное и интернациональное в славянской фразеологии (Hrsg. Harry Walter, Valerij M. Mokienko), Ernst Moritz Arndt Universität Greifswald, Greifswald, 151–158.

Maresić, Jela, 1994a: *Frazemi u govoru Kloštra Podravskog*, *Kaj : časopis za književnost, umjetnost i kulturu*, god. XXVII, br. 2–3, Zagreb, 26–29.

Marković, Bojana 2013: *Kreativna upotreba frazema i drugih višerječnica u djelima Mladena Kerstnera – mogućnosti i namjere*, *Jezikoslovlje*, vol. 14, br.1, Zagreb, 129–159.

Matešić, Josip, 1992/1993: *Frazemi s komponentom vlastitog imena u hrvatskom jeziku*, *Filologija*, 20–21, HAZU, Razred za filološke znanosti, Zagreb, 293–297.

Menac, Antica, 1970/1971: *O strukturi frazeologizama*, *Jezik : časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika*, god. 18, br. 1, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, 1–4.

Menac, Antica, 1978: *Neka pitanja u vezi s klasifikacijom frazeologije*, *Filologija*, 8, JAZU, Razred za filologiju, Zagreb, 219–226

Menac, Antica, 1992: *Frazeologija Mažuranićeve „Smrti Smail-age Čengića”*, *Forum: mjesečnik Razreda za književnost Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, god. 31, br. 1–2, HAZU, Zagreb, 261–269.

Menac, Antica i Mira Menac-Mihalić, 2012: *Frazeologija splitskoga talijanskog govora*, *Zbornik Međunarodnoga znanstvenog skupa u spomen na prof. dr. Josipa Jerneja (1909. – 2005.)* (ur. Maslina Ljubičić, Ivica Peša Matracki i Vinko Kovačić), FF press, Zagreb, 255–267.

Mesinger, Bogdan, 1997: *Hrvatska frazeologija kao kulturno-antropološki fenomen*, *Riječ : časopis za slavensku filologiju*, god. 3, sv. 2, Hrvatsko filološko društvo Rijeka, Rijeka, 59–70.

Petrović, Bernardina, 2008: *Leksičko izražavanje poredbenih i količinskih značenja u hrvatskome jeziku*, Način u jeziku / Književnost i kultura pedesetih: zbornik radova 36. seminara Zagrebačke slavističke škole (urednik Krešimir Bagić), FF press, Zagreb, 49–60.

Pintarić, Neda, 1997: *Pragmatične osobine vlastitih imena u hrvatskom i poljskom jeziku*, Croatica: prinosi proučavanju hrvatske književnosti, god. XXVII, sv. 45–46, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, 157–177.

Raguž, Dragutin, 1979: *Vlastita imena u frazeologiji*, Onomastica Jugoslavica, knj. 8, JAZU, Zagreb, 17–23.

Ribarova, Slavomira, 2013: *Češki, makedonski i hrvatski etnonimski poredbeni frazemi*, Slavenski jezici u usporedbi s hrvatskim III. (urednica Dubravka Sesar), FF press, Zagreb, 167–172.

Skoko, Božo, 2011: *Što Hrvati, Bošnjaci i Srbi misle jedni o drugima, a što o Bosni i Hercegovini?*, Amosgraf d.o.o., Sarajevo.

Turk, Marija, 1994: *Naznake o podrijetlu frazema*, Fluminensia: časopis za filološka istraživanja, god. 6, br. 1–2, Pedagoški fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 37–47.

Vidović Bolt, Ivana, 2007: *Hrvatski i poljski etnonimski frazemi poredbene strukture*, Slavenska frazeologija i pragmatika / Славянская фразеология и прагматика (urednice Željka Fink-Arsovski i Anita Hrnjak), Knjigra, Zagreb, 209–214.

Vidović Bolt, Ivana i Mateo Batinić, 2018: *Frazemi s etnonimskom komponentom – odraz stereotipa o etničkim skupinama*, Славофраз 2017, Универзитет св. Кирил и Методиј во Скопје, Скопје, 479–489.

Vranić, Silvana i Sanja Zubčić, 2013: *Turcizmi u frazemima hrvatskih govora*, Filologija, 60, HAZU, Razred za filološke znanosti, Zagreb, 103–145.

Elektronički izvori

Abadžić Navaey, Azra, 2007: *Predodžbe o Turcima u hrvatskoj nastavi povijesti*.

www.htdr.hr/predodzbe-o-turcima-u-hrvatskoj-kulturi/ (27.6.2018.)

Academic.ru (<https://dic.academic.ru/>)

Hrvatska enciklopedija Leksikografskoga zavoda Miroslav Krleža (www.enciklopedija.hr/)

Lewis, Kristian, 2007: *Etnički stereotipi u hrvatskoj frazeologiji. Ima ih kao Kineza*, Vijenac 359. <http://www.matica.hr/vijenac/359/Ima%20ih%20kao%20Kineza/> (1. 9. 2018.)

Opačić, Nives, 2015: *Mađareva forma i Švabo tralala*, Vijenac 567. <http://www.matica.hr/vijenac/567/maareva-forma-i-svabo-tralala-25080/> (3. 9. 2018.)

Russia Beyond (<https://hr.rbth.com/>)

Hrvatska jezična riznica Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (HJR) (<http://riznica.ihjj.hr/index.hr.html>)

Hrvatski jezični portal (HJP) (<http://hjp.znanje.hr/>)

Hrvatski web-korpus (hrWaC) (<http://nlp.ffzg.hr/resources/corpora/hrwac/>)

Mrežni pretraživač *Google* (G) (<https://www.google.hr/>)

Mrežni pretraživač *Yandex* (Y) (<https://www.yandex.ru/>)

Popis elektroničkih izvora iz kojih su ispisivani primjeri

Velika je većina primjera s mrežne stranice *Google Books*. Poveznice su navedene redom kojim su se pojavile u analizi:

<https://books.google.hr/books?id=dQQTAAQAAAJ> (3.5.2018.)

<https://books.google.hr/books?isbn=3598215002> (3.5. 2018.)

<https://books.google.hr/books?id=7t0VAQAIAAJ> (3.5.2018.)

<https://books.google.hr/books?id=A09MDwAAQBAJ> (1.5.2018.)

https://books.google.hr/books?id=DK_sAAAAMAAJ (1.5.2018.)

<https://books.google.hr/books?id=-kooAQAAAMAAJ> (1.5.2018.)

<https://www.24sata.hr/.../hdz-ovac-izvrije-ao-kajtajija-i-porucio-laze-kao-srpski-cigan-4> (1.5.2018.)

<https://books.google.hr/books?isbn=5280010421> (3.5.2018.)

https://books.google.hr/books?id=2_RfAAAAMAAJ (3.5.2018.)

<https://books.google.hr/books?isbn=5447824893> (31.8.2018.)

https://books.google.hr/books?id=_IYYAQAIAAJ (3.5.2018.)

<https://shkolazhizni.ru/culture/articles/26757/> (3.5.2018.)

https://books.google.hr/books?id=2_RfAAAAMAAJ (3.5.2018.)

<https://books.google.hr/books?isbn=5447824893> (31.8.2018.)

https://books.google.hr/books?id=_IYYAQAIAAJ (3.5.2018.)

<https://shkolazhizni.ru/culture/articles/26757/> (3.5.2018.)

<https://books.google.hr/books?id=TjpNAAAAYAAJ> (3.5.2018.)

<https://books.google.hr/books?id=S2tmAAAACAAJ> (2.9.2018.)

<https://www.chitalnya.ru/work/2225741/> (3.5.2018.)

<http://parnas.ru/konkurs/konkurs19/nom1kon19/-cyganskii-dozhd.html> (3.5.2018.)

<https://books.google.hr/books?isbn=5998942116> (3.5.2018.)
<https://books.google.hr/books?id=m7UkwfDJq08C> (3.5.2018.)
arhiv.slobodnadalmacija.hr/20050527/sport02.asp (2.5.2018.)
<https://books.google.hr/books?id=9kI3DwAAQBAJ> (2.5.2018.)
<https://books.google.hr/books?isbn=953328028X> (2.5.2018.)
<https://books.google.hr/books?id=VKpsYQLY0mkC> (1.9.2018.)
<https://books.google.hr/books?id=mKJKAAAAMAAJ> (2.5.2018.)
<https://books.google.hr/books?id=unnlAAAAMAAJ> (2.5.2018.)
<https://books.google.hr/books?id=HTJSAQAIAAJ> (2.5.2018.)
<https://books.google.hr/books?id=DR4GFUZ-TK8C> (2.5.2018.)
<https://books.google.hr/books?id=f2tmAAAacAAJ> (1.9.2018.)
<https://books.google.hr/books?id=GitKAAAAYAAJ> (2.5.2018.)
<https://books.google.hr/books?isbn=9532668209> (2.5.2018.)
<https://books.google.hr/books?id=XIFIDwAAQBAJ> (2.5.2018.)
<https://100posto.hr/.../jos-jedan-dragulj-u-nba-ligi-ante-zizic-potpisao-za-boston-celtic> (1.9.2018.)
<https://books.google.hr/books?isbn=9536825732> (3.5.2018.)
<https://books.google.hr/books?id=VmIwAAAAMAAJ> (3.5.2018.)
<http://www.proza.ru/2016/09/08/1632> (3.5.2018.)
<https://ru-bykov.livejournal.com/595316.html> (3.5.2018.)
<https://books.google.hr/books?isbn=5040054866> (3.5.2018.)
<https://www.braniteljski-portal.com › Hrvatska › Domovina> (3.5.2018.)
<https://books.google.hr/books?id=jvUfAAAAMAAJ> (2.5.2018.)
<https://books.google.hr/books?isbn=5425094477> (2.5.2018.)
https://dic.academic.ru/dic.nsf/dahl_proverbs/29752/C (31.8.2018.)
<https://books.google.hr/books?id=flopAQAAIAAJ> (2.5.2018.)
<https://books.google.hr/books?id=WuEoAQAAIAAJ> (2.5.2018.)
<https://books.google.hr/books?id=Z3fiAAAAMAAJ> (2.5.2018.)
<https://books.google.hr/books?id=5G5gAAAAMAAJ> (2.5.2018.)
<https://books.google.hr/books?id=KuFUCgAAQBAJ> (2.5.2018.)
<https://books.google.hr/books?isbn=5040015909> (2.5.2018.)
https://books.google.hr/books?id=8tI_AQAAIAAJ (2.5.2018.)
<https://books.google.hr/books?id=MukoAAAAYAAJ> (1.5.2018.)
<https://books.google.hr/books?id=-YMMAQAAMAAJ> (1.5.2018.)
<https://books.google.hr/books?id=gGpcAAAacAAJ> (1.5.2018.)
<https://books.google.hr/books?id=mt8KAQAAMAAJ> (1.5.2018.)
<https://books.google.hr/books?isbn=9533281987> (1.5.2018.)
<https://books.google.hr/books?isbn=5457091147> (1.5.2018.)
<http://www.diary.ru/~Frozen-AMD/p150833816.htm?oam> (1.5.2018.)
<https://books.google.hr/books?isbn=5446718194> (30.4.2018.)
<https://books.google.hr/books?id=ZtgSAQAIAAJ> (1.5.2018.)
<https://books.google.hr/books?isbn=5517954596> (1.5.2018.)
www.zarez.hr/clanci/solzenjicin-i-zidovsko-pitanje (4.5.2018.)
<https://books.google.hr/books?id>, (4.5.2018.)
<https://man-with-dogs.livejournal.com/311824.html> (4.5.2018.)
<https://books.google.hr/books?id=K4A1AQAAIAAJ> (4.5.2018.)
 August Šenoa, *Sabrane pripoviesti, Vječni Žid u Zagrebu* (3.9.2018.)
 Николай Дежнев. *Год бродячей собаки* (2002) (4.5.2018.)
blog.dnevnik.hr/nenek/2004/12/index (4.5.2018.)
<https://books.google.hr/books?id=3ndcAAAacAAJ> (4.5.2018.)
https://books.google.hr/books?id=M_oKAQAAMAAJ (4.5.2018.)
<https://books.google.hr/books?id=poE3AAAAMAAJ> (4.5.2018.)
<https://books.google.hr/books?isbn=8685831954> (4.5.2018.)
<https://books.google.hr/books?isbn=8663290039> (4.5.2018.)

<https://books.google.hr/books?isbn=953601615X> (4.5.2018.)
<https://books.google.hr/books?id=DpNiAAAAMAAJ> (4.5.2018.)
<https://books.google.hr/books?id=62IxQAAIAAJ> (4.5.2018.)
<https://books.google.hr/books?id=nYowAAAIAAJ> (4.5.2018.)
<https://www.lupiga.com/vijesti/legendarne-zadacnice-uvijek-cu-bitu-mlad-u-dusi> (2.5.2018.)
<https://blog.dnevnik.hr/pastasuta/2006/05/1621127961/tako-mlada-a-vec-slovenka.html> (13.9.2018.)
<https://books.google.hr/books?id=LjBMAAAAMAAJ> (4.5.2018.)
<https://books.google.hr/books?isbn=5998923960> (4.5.2018.)
[dic.academic.ru>dic.nsf/dahl_proverbs/3228/Сыщи](http://dic.academic.ru/dic.nsf/dahl_proverbs/3228/Сыщи) (4.5.2018.)
<https://books.google.hr/books?id=ZVHqAAAAMAAJ> (4.5.2018.)
<https://books.google.hr/books?id=95UkQAAIAAJ> (4.5.2018.)
https://www.pravda.com.ua/rus/columns/2010/10/5/5443507/view_comments/page_4/ (3.9.2018.)
http://samlib.ru/d/dworkin_e_n/55.shtml (3.9.2018.)
<https://books.google.hr/books?id=fOVQAQAAIAAJ> (3.9.2018.)
https://phrase_dictionary.academic.ru (3.9.2018.)
<https://humornet.ru/24569-priehala-naivnaya-chukotskaya-devushka.html> (3.9.2018.)
<https://www.drive2.ru/l/871826/> (3.9.2018.)

8. RJEČNICI

RJEČNIK HRVATSKIH ETNONIMSKIH FRAZEMA UPOTRIJEBLJENIH U OVOME RADU

BOSANAC

glup kao Bosanac

jako glup

kao Bosanac [biti, izgledati]

glupa, nesposobna i nesnalažljiva osoba; neugledna i neuredna osoba

tako ti je, mala moja, kad ljubi Bosanac

tako ti je kad imaš posla s primitivcem

BOSANSKI

bosanski grb

odbiti nekoga

bosanski lonac

zamršene političke prilike

CIGANIN (CIGAN)

crn kao (ko) Cigan

jako crn

crn kao Ciganin

jako crn

crni Ciganin

vrlo siromašna osoba, socijalno najniži, loša (beskarakterna) osoba

lagati kao Cigan

puno, pretjerano lagati

lagati kao Ciganin

puno, pretjerano lagati

ni s crnim Ciganinom ne bih tako postupao

ni prema *komu* tako loše ne bih postupio

radije bih dao kćer crnom Ciganinu nego tebi

prije bih kćer dao najgoroj osobi nego tebi

ženiti se kak Cigani

nevjenčano živjeti s kim

CIGO

crn kao Cigo

jako crn

hvaliti koga, što kao Cigo konja svoga

pretjerano hvaliti *koga*, što radi postizanja cilja

svaki Cigo svoga konja hvali

pretjerano hvaliti *koga*, što radi postizanja cilja

CIGANKA

crna kao Ciganka

jako crna

kao Ciganka [biti, izgledati]

prljava, neuredna osoba

CIGANSKI

ciganska posla

prljava, nečasna radnja

cigansko ljeto

zakašnjelo toplo i nestalno vrijeme

CRNOGORAC

lijen kao Crnogorac

jako lijen

ČEH

imati koga kako Čehi

imati *koga* u velikom broju

ČIFUT

bit kaj Čifut

biti vrijedan, marljiv

kjet kod Čifut

puno, pretjerano psovati

pušit kak Čifut

puno pušiti

smrdit ko Čifut

jako smrdjeti

KINEZ

biti pravi Kinez

biti mudar

ima koga kao Kineza

ima *koga* u velikom broju

praviti se Kinez

praviti se blesav, glup

KINESKI

kineski zid

nepremostiva prepreka, potpuna izolacija *koga, čega*

odijeliti se kineskim zidom

potpuno se izolirati od *koga, čega*

<to je za mene> kinesko pismo

nešto nerazumljivo, nepoznato

ŠVABO

kao Švabo tra-la-la [ponavljati, govoriti]

ponavljati unedogled *nešto*

ludi Švabo

biti glup, budala

natezati se kao Švaba s gaćama

ne umjeti raditi neki posao

srediti koga kao Švabo Bosnu

upropastiti *koga*

RUS

ima koga kao Rusa

ima *koga* u velikom broju

pijan kao Rus

jako pijan

piti kao Rus

puno, prekomjerno piti

pušiti kao Rus

puno, prekomjerno pušiti

trošiti kao pijani Rus

puno, prekomjerno trošiti

RUSKI

ruski rulet

rizična, opasna radnja ili okolnost

SLOVENKA

tako mlada pa već Slovenka

raspuštena i razuzdana djevojka

SRBIN

lagati kao Srbin

puno, pretjerano lagati

TURČIN

biti gori od Turčina

(karakterno) najgora osoba

gladni Turci kano gladni vuci

jako gladan, proždrljiv

kud svi Turci, tud i mali (ćelavi) Mujo

kud većina, tud i manjina

lagati kao Turčin

puno, prekomjerno lagati

piti kao Turčin

puno, prekomjerno piti

poturica gori od Turčina

(karakterno) najgora osoba

psovati kao Turčin

puno psovati

pušiti kao Turčin

puno pušiti

pušiti kao Ture

puno pušiti

ruka ruci, nismo Turci

pomirimo se

sidit ka Turčin na prediku

biti na pogrešnom mjestu

sjediti kao Turčin

sjediti na podu, s podvijenim nogama

za nevolju i Turčine kume

nevoljko, protiv svoje volje

TURSKI

proći / prolaziti kao pokraj (pored, kraj) turskog groblja

proći pokraj *koga*, *čega* bez pozdrava, ignorirajući ga':

sjediti po turski

sjediti na podu, s podvijenim nogama

turska sila

nepotrebna hitnja

VLAH

da se Vlasi ne dosjete

prikrivanje pravoga stanja, skrivena namjera

izmijesiti (smotati) koga kao Vlah <pit>

istući, izmlatiti *koga*

što zna Vlah što je velika misa

ne zna *tko što*, ne razumije se *tko u što*

ŽIDOV (ŽID)

škrt kao Židov

jako škrt

vječni Žid

lutalica, nemiran čovjek

RJEČNIK RUSKIH ETNONIMSKIH FRAZEMA UPOTRIJEBLJENIH U OVOME RADU

ЖИД

вечный жид

lutalica, nemiran čovjek

убить жида

obogatiti se

КИТАЙСКИЙ

китайская грамота

nešto nerazumljivo, nepoznato

китайская стена

nepremostiva prepreka, potpuna izolacija *koga, čega*

китайские церемонии

pretjerano iskazivanje uljudnosti

китайский доброволец

jako marljiv radnik

НЕМЕЦ

кино и немцы!

nešto neočekivano, smiješno

русский немец

ljudi (Nijemci) koji se ne pridržavaju ruskih vjerskih običaja

НЕМЕЦКИЙ

немецкая подстилка

razvratna, neodgojena žena

справлять немецкую масленицу

neprimjerena zabava, uživanje

это вам не в немецкие каски срать

važan, ozbiljan događaj

РУССКИЙ

говорит / сказать русским языком

jasno i jednostavno govoriti *o čemu*

на русский байрам

nikada

на русскую руку

na ruski način, velikodušno, puno

новый русский

rastrošni bogataš, član ruske poslovne elite

отъелся на русском хлебе

stranac koji se obogatio u Rusiji

по-русски не сговоришь

tvrdoglava osoba

русским по белому

jasno, nedvosmisleno

сто (триста) лет со дня рождения русской балалайки

vrijeme je za nazdraviti (alkoholom)

ТАТАРИН

искать кобылу у татарина (у цыган)

baviti se nepotrebnim stvarima, ništa ne raditi

нам, татарам, все равно (что водка, что пулемет, лишь бы с ног валило)

potpuno ravnodušje

не дай Бог лихому татарину

nešto teško, nepoželjno

татарин беспоясный

neuredan, siromašno odjeven čovjek

ТАТАРСКИЙ

татарская орда

ološ, sumnjiva skupina ljudi

татарская подстилка

ružna i razvratna žena

ТУРЕЦКИЙ

на турецкую Пасху

nikada

ПО-ТУРЕЦКИ

сидеть (садиться и т.п.) по-турецки

sjediti na podu, s podvijenim nogama

ЦЫГАНИН

искать кобылу у цыган

baviti se bespotrebnim stvarima, ništa ne raditi

цыган шубу продал

nepravovremena, zakašnjela hladoća

ЦЫГАНКА

цыганка нагадала

malo vjerojatne, nepouzdanе činjenice

ЦЫГАНСКИЙ

цыганская жара

hladno vrijeme

цыганская кровь

naprasita osoba, usijane glave

цыганская работа

sumnjiva, nečasna radnja

цыганский дождь

nesvakidašnja pojava kiše sa suncem

цыганский загар

prljavština, nečistoća na koži

цыганский пот пронял (прошиб)

1. tresti se od hladnoće

2. tresti se od straha

цыганский профсоюз

ološ, sumnjiva skupina ljudi

цыгану долг отдать

1. teško se raskusurati *s kim*

2. obaviti nuždu

черный (смуглый) как цыган

jako crn

ЧУКОТСКИЙ

наивная чукотская девочка

naivna, prostodušna djevojka

наивный чукотский мальчик

naivni, prostodušni mladić

ШВЕД

погибнуть (пропасть, сгинуть) как швед под Полтавой

naći se u bezizlaznom položaju

ШВЕДСКИЙ

шведская семья

grupni spolni čin

шведский бутерброд

grupni spolni čin

9. SAŽETAK I KLJUČNE RIJEČI

Susreti s Drugim odražavaju se u frazeologiji. U ovome su radu sa semantičkoga aspekta analizirani frazemi s etnonimskom komponentom u hrvatskome i ruskome jeziku. Etonimi u frazemima najčešće su u potpunosti desemantizirani, no stereotipi o njima semantički su talog frazema i motivirali su preneseno, frazeološko značenje frazema. Podjelom frazema prema zastupljenosti etnonima u dvama jezicima prikazana su preklapanja i razlike etničkoga stereotipiziranja u Hrvata i Rusa.

Ključne riječi: frazeologija, etnonimski frazem, etnički stereotip, semantička analiza, frazeološko značenje, semantički talog.

10. РЕЗЛЮМЕ И КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА

Встречи с Другим отражаются во фразеологии. В этой работе со семантического аспекта анализированы фразеологизмы с этническим компонентом в хорватском и русском языках. Этнонимы во фразеологизмах чаще всего полностью десемантизированы, но стереотипы о них являются семантическим осадком фразеологизма, который мотивировал переносное, фразеологическое значение. С аспекта присутствия этнонимов в двух языках, фразеологизмы в этой работе разделены на три группы, чтобы показать сходства и различия этнической стереотипизации у хорватов и русских.

Ключевые слова: фразеология, фразеологизмы с этническим компонентом, этнический стереотип, семантический анализ, фразеологическое значение, семантический осадок

ŽIVOTOPIS

Domenika Marlais rođena je 21. srpnja 1992. u Dubrovniku, gdje je završila osnovnu školu i Opću gimnaziju Dubrovnik te Umjetničku školu „Luke Sorkočevića“ (teorijski glazbeni smjer). Godine 2011. upisuje preddiplomski studij kroatistike i rusistike na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, a 2016. i diplomski studij kroatistike, nastavnički smjer, te rusistike, prevoditeljski smjer.

U slobodno vrijeme sudjeluje u studentskim udrugama Udruga studenata Dubrovnika „Libertas“ i ESN Zagreb za koje organizira razne događaje i radionice te pjeva u ženskoj klapi „Figurin“. Od ljeta 2017. godine radi kao turistički vodič na engleskome i ruskome jeziku na području Grada Zagreba.